

Vilniaus Universitetas

Filosofijos fakultetas

Azijos ir transkultūrinių studijų institutas

Šiuolaikinės Azijos studijų programos studentė

VIKTORIJA PAVYDYTĖ

**Tadžikistano politiniai migrantai ir jų migracijos ir integracijos
patirtys Lietuvoje**

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Vadovė – doc. dr. Kristina Garalytė

Konsultantas – jaun. asist. Fabio Belafatti

Vilnius, 2024

Magistro baigiamojo darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
.....
.....
(data) (v., pavardė) (parašas)

Magistro baigiamasis darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data) (gynimo komisijos sekretoriaus parašas)

Magistro baigiamojo darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....
202... m. .... mėn. .... d.
(gynimo data)

Gynimo komisijos pirmininkas:

.....
.....
(v., pavardė) (parašas)

Pavydytė, Viktorija. Tadžikistano politiniai migrantai ir jų migracijos ir integracijos patirtys Lietuvoje: magistro darbas / Viktorija Pavydytė, Šiuolaikinės Azijos studijų programos studentė; mokslinė vadovė doc. Dr. Kristina Garalytė, konsultantas jaun. asist. Fabio Belafatti; Vilniaus universitetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2024. – 62 lap. – Maš. inr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 49 (100 pavad.).

Tadžikistanas, migrantai, „stūmimo-traukos“ modelis, migracijos tinklo teorija, pabėgėliai, Lietuva, integracija

Magistro darbe tiriamos Tadžikistano politinių migrantų Lietuvoje migracijos ir integracijos patirtys. Darbo tikslas – remiantis „stūmimo-traukos“ ir migracijos tinklo teorijomis bei pusiau struktūruotais interviu su tadžikais politiniais migrantais ir NVO darbuotojais, iširti, kokie yra pagrindiniai veiksniai, skatinantys tadžikų migraciją į Lietuvą ir kaip vyksta jų integracija Lietuvoje. Darbo uždaviniai: 1) apžvelgti aktualias teorines prieigas, pateikiančias migraciją skatinančių veiksnių paaiškinimą; 2) išanalizuoti imigrantų integracijos procesą iš teorinės bei Lietuvos imigracijos politikos perspektyvų; 3) aptarti sociopolitinį Tadžikistano kontekstą ir jo reikšmę žmonių emigracijai dėl politinių priežasčių; 4) remiantis pusiau struktūruotų interviu duomenimis, išnagrinėti Tadžikistano politinių migrantų „stūmimo“ ir „traukos“ veiksnius bei apžvelgti šios migrantų bendruomenės integracijos procesą ir patirtis Lietuvoje per migracijos tinklų perspektyvą. Tyrime atlikti 12 interviu su pasirinktos nevyriausybinės organizacijos teisininkais ir socialiniais darbuotojais bei tadžikais, Lietuvoje turinčiais prieglobstį dėl politinio persekiojimo savo kilmės šalyje. Darbo teorinis pagrindas – „stūmimo-traukos“ (ang. *push-pull*) ir migracijos tinklo teorijos. Šios teorijos padeda sudaryti geresnį vaizdą įvairiuose migracijos etapuose, žvelgiant per migrantų tinklų įtaką (šiuo atveju – tadžikų bendruomenę) ir individualius žmonių sprendimus šiame kelyje. Tyrimas parodė, kad pagrindinis „stūmimo“ veiksnys tadžikams yra politinis persekiojimas jų kilmės šalyje, o „traukos“ veiksniai į Lietuvą – saugumas, prieglobsčio gavimas bei pagalba iš tadžikų bendruomenės. Tyrimo metu išryškėjo prieštaringas tadžikų bendruomenės vertinimas. Tadžikų bendruomenė veikia kaip vienas iš „traukos“ veiksnių tadžikams migrantams atvykti į Lietuvą bei jų integraciją palengvinantis veiksnys. Tačiau tuo pačiu besikeičianti tadžikų diaspora dėl darbo migrantų atvykimo, suteikia nesaugumo jausmą politiniams migrantams, kas skatina jų dar didesnę uždarumą, kuris trikdo jų integracijos procesą Lietuvoje. Darbo rezultatai praverstų lyginamajam tyrimui apie politinių migrantų padėtį ir jų integraciją, taip pat skatinti diskusijas dėl migrantų integracijos politikos formavimo Lietuvoje bei ES.

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1. MIGRACIJOS TEORIJŲ TAIKYMAS TIRIANT MIGRANTUS IŠ TADŽIKISTANO.....	9
1.1. „Stūmimo-traukos“ modelis.....	9
1.2. Migracijos tinklo teorija.....	10
2. MIGRANTŲ INTEGRACIJOS POLITIKA LIETUVOJE.....	14
2.1. Integracijos procesas ir socialinės integracijos teorija.....	14
2.2. Sėkmingą integraciją užtikrinančios sritys.....	16
2.3. Imigracijos ir integracijos politika Lietuvoje.....	18
2.4. Prieglobstis ir integracijos etapai Lietuvoje.....	19
2.5. Tadžikistano migrantų padėtis Lietuvoje.....	21
3. TADŽIKISTANO SOCIOPOLITINIS KONTEKSTAS.....	23
3.1. 1992-1997 m. pilietinis karas.....	23
3.2. Tadžikistano ekonominė padėtis.....	26
3.3. Tadžikistano kelias link autoritarinio režimo.....	28
4. TADŽIKŲ POLITINIŲ MIGRANTŲ PATIRTYS IR INTEGRACIJOS IŠŠŪKIAI LIETUVOJE	
32	
4.1. Tyrimo metodologija ir etika.....	32
4.2. Tadžikų emigracija iš Tadžikistano: „stūmimo“ veiksniai.....	33
4.3. „Traukos“ veiksniai ir tadžikų politinių migrantų imigracijos bangos Lietuvoje.....	34
4.4. Tadžikų integracijos į Lietuvos visuomenę iššūkiai.....	36
4.5. Tadžikų politinių migrantų santykis su jų bendruomene.....	38
4.6. Tadžikių moterų padėtis Lietuvoje: daugpatystė, smurto atvejai ir aktyvumas bendruomenėje.....	40
4.7. Tadžikų migrantų politinis aktyvumas Lietuvoje ir besikeičianti jų bendruomenė.....	41
4.8. Tadžikų bendruomenės ateities perspektyvos Lietuvoje.....	44
IŠVADOS.....	46
BIBLIOGRAFINIS SĄRAŠAS.....	49
PRIEDAI.....	58

ĮVADAS

Lietuvoje gyvenantys migrantai iš Centrinės Azijos šalių (tame tarpe ir iš Tadžikistano), dažniausiai yra asmenys, atvykę su darbo vizomis. Padidėjęs darbo migrantų skaičius iš Tadžikistano paveikia politinių migrantų situaciją, kurie Lietuvoje gyvena jau ne vienerius metus bei turi stiprią bendruomenę. Šis tyrimas yra konkrečiai susitelkęs ties politiniais migrantais iš Tadžikistano, kurie yra gavę prieglobstį ir gyvena Lietuvoje. Šie pabėgėlio statusą turintys migrantai (86 str. | Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties) pagal vyriausybės programą yra dalyvavę arba šiuo metu dalyvauja integracijos programoje savivaldybėse. Remiantis tadžikų asmenine bei specialistų (teisininkų ir socialinių darbuotojų) patirtimi, galime geriau suprasti šios migrantų grupės migracijos ir integracijos situaciją Lietuvoje.

Ši tikslinė migrantų grupė yra pasirinkta tyrimui dėl to, nes mažai yra nagrinėta tadžikų emigracijos politinio persekiojimo ir nesaugumo tematika Lietuvoje, nors kaip jau ir buvo minėta, jie gyvena Lietuvoje jau ilgą laiką, dalyvauja integracijos programoje, turi savo bendruomenę. Todėl šio **tyrimo tema** yra Tadžikistano politiniai migrantai ir jų migracijos ir integracijos patirtys Lietuvoje.

Tiriant tadžikų politinių migrantų padėtį emigruojant iš savo kilmės šalies, jų pasirinkimą gyventi Lietuvoje ir patiriamus iššūkius čia integruojantis, per jų patirtis galime geriau suprasti, kaip galima padėti tiek valstybei, tiek ir patiems migrantams šiame kontekste.

Problema / klausimas:

Kokie yra pagrindiniai faktoriai, lemiantys politinių migrantų iš Tadžikistano išvykimą iš savo kilmės šalies ir renkantis teikti prašymą dėl prieglobsčio suteikimo ir gyvenimo Lietuvoje? Kaip vyksta tadžikų politinių migrantų integracija Lietuvoje, kokie yra pagrindiniai integracijos iššūkiai?

Tikslas – remiantis „stūmimo-traukos“ (ang. *push-pull*) ir migracijos tinklo teorijomis bei pusiau struktūruotais interviu su tadžikais politiniais migrantais bei NVO darbuotojais, iširti, kokie yra pagrindiniai veiksniai, skatinę tadžikų migraciją į Lietuvą ir kaip vyksta jų integracija Lietuvoje.

Uždaviniai:

- 1) Apžvelgti aktualias teorines prieigas, pateikiančias migraciją skatinančių veiksnių paaiškinimą;
- 2) Išanalizuoti imigrantų integracijos procesą iš teorinės bei Lietuvos imigracijos politikos perspektyvų;
- 3) Aptarti sociopolitinį Tadžikistano kontekstą ir jo reikšmę žmonių emigracijai dėl politinių priežasčių;
- 4) Remiantis pusiau struktūruotų interviu duomenimis, išnagrinėti Tadžikistano politinių migrantų „stūmimo“ ir „traukos“ veiksnius bei apžvelgti šios migrantų bendruomenės integracijos procesą ir patirtis Lietuvoje per migracijos tinklą perspektyvą.

Kalbant apie **tyrimo metodologiją**, empirinė darbo dalis yra parengta remiantis pusiau struktūruotų interviu analize. Interviu buvo imti iš politinių migrantų iš Tadžikistano (8 interviu) bei NVO darbuotojų, teisininkų (2 interviu) ir socialinių darbuotojų (2 interviu), dirbančių su šia migrantų grupe. Tyrimas buvo vykdytas 2024 m. kovo – balandžio mėn. Interviu klausimų gairės yra sudėtos į priedus (žr. Priedas Nr. 2-4).

Šio tyrimo **pirminiai šaltiniai** yra įrašyti ir transkribuoti pusiau struktūruoti interviu su Tadžikistano politiniais migrantais, gyvenančiais Lietuvoje bei pasirinktos nevyriausybines organizacijos socialiniais darbuotojais ir teisininkais, teikiančiais socialinę ir teisinę pagalbą šiai migrantų grupei. Iš viso yra atlikti 12 interviu – keturi su specialistais ir aštuoni su pačiais tadžikais.

Antriniai šaltiniai sudaryti iš įvairios teorinės migracijos ir integracijos bei Tadžikistano kontekstą aptariančios mokslinės literatūros, skirtos analizuoti politinių migrantų emigracijos iš savo kilmės šalies kontekstą ir jų integracijos patirtis gyvenant Lietuvoje. Taip pat buvo remiamasi įvairių Lietuvos Respublikos, NVO ir tarptautinių institucijų – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus, Amnesty International, Tarptautinės Migracijos Organizacijos (TMO), Europos Komisijos – duomenimis ir ataskaitomis, siekiant išanalizuoti Lietuvos imigracijos ir integracijos politiką.

Akademiniam lauke yra išvelgtas tyrimų, susijusių su tadžikų imigracija ir integracija Lietuvoje ir kitose ES šalyse, trūkumas. Vienas iš pavyzdžių, kuris nagrinėtų Centrinės Azijos migrantų integraciją Lietuvoje, būtų Julijos Bystrovos mokslinis darbas apie uzbekų kultūrinę adaptaciją Lietuvoje. Remdamasi mokslinių tyrimų analize, interviu ir apklausų rezultatais, autorė priėjo prie išvados, kad uzbekų kultūrinės adaptacijos teigiamas etapas būna trumpas, o didelį palaikymą suteikia uzbekų bendruomenė Lietuvoje. Dažniausiai, uzbekai nesimoko lietuvių kalbos dėl galimybės bendrauti rusų kalba, įeiti į darbo rinką be valstybinės kalbos žinių ir panašiai. Tačiau didelės įtakos turi ir baimė bei gėda mokytis lietuvių kalbos, nors ją išmokus atsivertų platesnės galimybės integruotis ir gyventi Lietuvoje (Bystrova 2010).

Pastebėta, kad Lietuvoje, dauguma tyrimų, susijusių su imigracija, yra susiję su šalies nacionaliniu saugumu, imigracijos procesų valdymu bei pačia imigracijos politikos Lietuvoje analize. Tai pradėjo stiprėti po Europos Sąjungos migrantų krizės, tačiau labiausiai pasireiškė po 2021 metų krizės Lietuvoje. Žymiai mažiau dėmesio skiriama migrantų patirtims ir jų perspektyvai. Dažniausiai yra atliekami tyrimai iš teisinės pusės apie prieglobstį gavusių asmenų teisių užtikrinimą Lietuvoje, prieglobsčio procedūras, vykdomas užsieniečių apgrėžimo arba gražinimo procedūras ir panašiai.

Kalbant apie migrantų integraciją, dažniausiai kalbama apie asmenų iš Ukrainos arba Baltarusijos integracijos patirtis, kadangi šių migrantų skaičius Lietuvoje yra didžiausias. Pavyzdžiui, tyrime apie migrantų iš Baltarusijos ir Ukrainos ir jų socialinės integracijos patirtis Lietuvoje, Daiva

Skučienė priėjo išvados, kad Lietuvoje galima susikalbėti mokant tik rusų kalbą, kas padeda asmenims iš šių šalių lengviau adaptuotis naujoje valstybėje. Šis patogumas nesukuria paskatų mokytis lietuvių kalbos. Tai apsunkina jų įsidarbinimą Lietuvos viešajame sektoriuje, tačiau atveria galimybes inicijuoti savo verslus arba pradėti ūkinę veiklą (Skučienė et al. 2022). Apie galimybę išgyventi mokant tik rusų kalbą Lietuvoje, kalba ir kita autorė. Gintarės Bieliauskaitės 2021 m. atliktas tyrimas apie ukrainiečių ir baltarusių moterų patirtis gyvenant Lietuvoje atskleidžia, kad dauguma tyrimo dalyvavusių informančių teigiamai vertina savo gyvenimą Lietuvoje. Minimi tik imigracijos pradžioje kilę iššūkiai, susiję su dokumentų tvarkymu ir pildymu, lietuvių kalbos nemokėjimu ir karjeros pokyčiais (nebegalėjimas užsiimti ankstesne veikla) (Bieliauskaitė 2021).

Lietuvių kalbos nemokėjimas ir siekis kalbėti rusų ar kokia kita kalba silpnina socialinę integraciją. Tačiau dažnu atveju tai būna ne tik žmonių kokie nors pasirinkimai, bet ir neturėjimas galimybių mokytis kalbos. Apie lietuvių kalbos mokymosi galimybes trečiųjų šalių migrantams tyrimą atliko Agnė Juškevičienė, savo darbe „Third-Country Nationals and Stateless Persons Learn The Language Of Host Country: What Possibilities Are Available In Lithuania?“. Šio tyrimo centrinė ašis buvo lietuvių kalbos mokėjimo ir mokymosi svarba, migrantų patiriami sunkumai gaunant prieigą prie mokymosi ir pačios mokymosi struktūros. Taip yra dėl to, kad Lietuvoje nėra tinkamos mokymo programos ir yra per mažai skiriama laiko kalbos mokymuisi. Autorė teigia, kad migrantai mokydami kalbos, dažnai patiria baimės, nesaugumo, gėdos ir nepasitikėjimo savimi jausmą. Atlikto tyrimo metu, rezultatai parodė, kad trečiųjų šalių piliečiai savo lietuvių kalbos įgūdžius lavina profesinėje veikloje, taip rasdami ir savo vietą darbo rinkoje ir išmoksta valstybinę kalbą (Juškevičienė 2023, 43-44).

Kaip jau ir buvo minėta, tyrimų apie Tadžikistano ar Centrinės Azijos politinius migrantus Lietuvoje ar Europos Sąjungoje beveik nerasta. Viena iš galimų priežasčių būtų ta, kad dažniausiai iš šio regiono atvyksta darbo migrantai, kurie turi visiškai kitokį migracijos kelią į Lietuvą ir ES, jie susiduria su visai kitomis problemomis nei tie, kurie prašosi prieglobsčio dėl patiriamo persekiojimo jų kilmės šalyje. Tiriant tadžikų politinių migrantų migracijos ir integracijos etapus Lietuvoje, jų patiriamus iššūkius žvelgiant tiek per specialistų, dirbančių su šia migrantų grupe perspektyvą, tiek ir per pačių tadžikų patirtis, galima geriau suvokti iššūkius, su kuriais tadžikai ir specialistai susiduria šiame kontekste, taip padedant tiek valstybei vykdyti šią imigracijos ir integracijos politiką, tiek ir patiems pabėgėliams gyventi naujoje valstybėje.

Kalbant apie šio tyrimo struktūrą, darbas yra sudarytas iš keturių pagrindinių skyrių (vieno teorinio, dviejų kontekstinių ir vienos empirinės dalies). Pirmasis skyrius yra skirtas pasirinktų teorijų („stūmimo-traukos“ ir migracijos tinklo) analizei, antrasis – socialinės integracijos teorijos pristatymui ir imigracijos bei užsieniečių integracijos politikos Lietuvoje analizei. Trečiasis skyrius skirtas Tadžikistano sociopolitiniam kontekstui pristatyti, remiantis kertiniais pjūviais, paveikiančiais

emigraciją: 1992-1997 m. pilietinis karas, šalies ekonominė padėtis ir prezidento E. Rahmono autoritarinis valdymas. O ketvirtasis skyrius skirtas pusiau struktūruotų interviu analizei apie politinių migrantų iš Tadžikistano „stūmimo“ ir „traukos“ veiksnius bei integracijos procesą Lietuvoje, remiantis tiek jų asmeniniu požiūriu, tiek ir specialistų (teisininkų ir soc. darbuotojų), dirbančių su šia tiksline grupe.

1. MIGRACIJOS TEORIJŲ TAIKYMAS TIRIANT MIGRANTUS IŠ TADŽIKISTANO

Pats paprasčiausias migracijos apibrėžimas teigia, kad migracija yra asmenų judėjimas iš vienos vietos į kitą (Douglas et al. 2019). Tai yra procesas, veikiantis kiekvieną socialinės egzistencijos dimensiją, yra daugialypis ir daugiasluoksnis, vystantis sudėtingą „vidinę“ dinamiką. Migracijos proceso samprata apibendrina sudėtingus veiksmus ir sąveikų rinkinius, kurie lemia migraciją ir daro įtaką jos eigai (Castles et al. 2014). Tai vyksta tuo atveju, kai žmonės persikelia ieškodami darbo, studijų arba kokių nors ekonominių galimybių, siekia prisijungti prie savo šeimos. Taip pat reiktų nepamiršti ir tų, kurie migruoja vengdami konfliktų, persekiojimo ar / ir kokio nors didelio masto žmogaus teisių pažeidimų. Kiti juda reaguodami į neigiamą klimato kaitos, stichinių nelaimių ar kitų aplinkos veiksnių poveikį. Migrantas – asmuo, kuris bent kartą per migracijos laikotarpį pakeitė savo nuolatinę gyvenamąją vietą iš vienos migraciją apibrėžiančios vietovės į kitą (arba persikėlė tam tikrą minimalų atstumą) (Jungtinės Tautos). Pasak Jolantos Solnyškinienės ir Rūtos Adamonienės, migracijos rūšis galima klasifikuoti remiantis įvairiais veiksniais – nuo trukmės iki pobūdžio (Solnyškinienė and Adamonienė 2017).

Migracija yra sudėtingas procesas, kurį paveikia ir lemia daug ekonominių, socialinių, kultūrinių, psichologinių veiksnių. Migracija gali būti paaiškinama ir analizuojama įvairiomis teorijomis. Mokslininkai sutaria, kad universalios migracijos teorijos, kuri išaiškintų jos priežastis ir veiksmus, nėra. Atsižvelgiant į tai, visas teorijas patartina traktuoti kaip viena kitą papildančias, o ne alternatyvias (Solnyškinienė and Adamonienė 2017).

1.1. „Stūmimo-traukos“ modelis

Šiam tyrimui buvo nuspręsta pasirinkti migracijos tinklo teoriją ir „stūmimo-traukos“ modelį. Tai padeda geriau pateikti ir suprasti migrantų migracijos sistemą, analizuojant ją tiek per individualius asmenų pasirinkimus, tiek ir per migrantų tinklų įtaką šiems pasirinkimams.

„Stūmimo-traukos“ modelis nustato ekonominius, aplinkos ir demografinius veiksmus, kurie, kaip manoma, išstumia žmones iš kilmės vietų ir traukia juos į paskirties vietas. „Stūmimo“ veiksniai paprastai apima gyventojų augimą ir gyventojų tankumą, ekonominių galimybių trūkumą ir politines represijas, o „traukos“ veiksniai paprastai apima darbo paklausą, žemės prieinamumą, ekonomines galimybes ir politines laisves. Tačiau „stūmimo-traukos“ modeliams sunku paaiškinti grįžtamąją migraciją ir tuo pačiu metu vykstančias emigraciją bei imigraciją (Massey et al. 1993).

Pasak Everett S. Lee, šie „stūmimo“ ir „traukos“ veiksniai yra kategorijos, naudojamos demografų analizuojant žmonių migraciją iš buvusios į naujas vietas. „Stūmimo-traukos“ modelis

mano, kad gyventojų judėjimas yra dviejų jėgų, veikiančių skirtingomis kryptimis, rezultatas. Viena galia yra skatinanti gyventojų judėjimą, o kita – stabdanti gyventojų srautus. Apskritai „stūmimo“ galia yra labiau dominuojanti, lyginant su „traukimo“ galia (Lee 1966).

Šis „stūmimo-traukos“ modelis išsiskiria tarp įvairių migracijos teorijų kaip tas, kuris pateikia plačiausią migraciją skatinančių veiksnių paaiškinimą. Ir atsižvelgiant į šio tyrimo migrantų tipą, jis taip pat apima nepakankamai sprendžiamą priverstinę migraciją. Šis modelis padeda atskirti savanoriškus ir priverstinius migrantus. Priverstiniai migrantai susiduria su gyvybei pavojingais pavojais – karu ar kitokiu konfliktu, politiniu persekiojimu, žmogaus teisių pažeidimais – verčia žmones nedelsiant, tinkamai nepasirengus, ieškoti prieglobsčio kitose šalyse. Šių migrantų traukos veiksniai galėtų būti laikomi tokie kaip stabilumas priimančiojoje šalyje, galimybė gauti tarptautinę apsaugą, pažįstama kultūra ir pan. Žvelgiant į „stūmimo-traukos“ modelį, reiktų įvertinti ir jo naudingumą politikos formuotojams, kuriant tinkamą ir atitinkamą priėmimo ir integracijos politiką, skirtą atvykėliams, kadangi jis paaiškina platų užsieniečių migracijos veiksnių spektrą. Tie migrantai, kurie atvyksta pasiremdami ekonominiais faktoriais, dažniausiu atveju priima savarankiškus sprendimus, skubi pagalba jiems nėra tokia būtina (atsižvelgiant į jų svarų pasirinkimą). Visiškai kitas atvejis yra priverstiniai migrantai, kurie turėjo susidurti su neatidėliotinomis grėsmėmis, o dėl patirtų traumų jiems neretai reikalinga ir skubi psichologinė ir socialinė pagalba, kuri skirta jiems integruotis į naują visuomenę.

Pasak Hao Duan, „stūmimo-traukos“ modelis teigia, kad „stūmimo“ ir „traukos“ veiksniai turi būti suprantami per migrantų patirtį, įskaitant tokius aspektus kaip kelionės planavimas, jos įtaką žmogui ir pan. Visos šios patirtys yra migrantų kūnuose, pasireiškiančios per troškimą, atmintį ir suvokimą (Duan 2012, 4). Nepaisant to, kad „stūmimo-traukos“ modelis dažniausiai yra taikomas analizuojant savanorišką migraciją, tačiau „stūmimo“ veiksniais galime laikyti ir tokius aspektus kaip persekiojimai, karai, religiniai konfliktai, rasinė ir etninė diskriminacija, smurtas. Lygiai taip pat kalbant apie traukos veiksnius, galime pamatyti ne tik ekonomines ir darbo galimybes, bet ir klimato kaitos nulemtas sąlygas, politinį stabilumą, žmogaus teisių laikymosi aspektus ir kt. (žr. daugiau Priedas Nr. 1).

1.2. Migracijos tinklo teorija

Migracijos tinklo teorija padeda suprasti, kaip susikūrusios migrantų bendruomenės teikia socialinę, ekonominę ir kultūrinę pagalbą atvykėliams – tame tarpe ir politiniams migrantams (Boyd 1989, 642).

Migracijos tinklo teorija dėmesį skiria migrantų tinklų ir socialinių ryšių vaidmeniui, norint palengvinti migracijos procesus, informacijos keitimą bei integraciją naujoje šalyje. Teorija teigia,

kad kiekvienas migracijos veiksmas sukelia daugybę pokyčių tiek siunčiančioje bendruomenėje, tiek ir priimančioje. Šie pokyčiai gali lemti migracijos didėjimo arba mažėjimo tikimybę. Pavyzdžiui, su kiekvienu nauju migrantu plečiasi migrantų tinklai, o patys migracijos srautai tampa savarankiški ir galiausiai atsiejami nuo ekonominių ar politinių sąlygų, kurios pirmiausiai juos sukėlė. Nors ir kokios būtų migranto pirminės išvykimo priežastys („stūmimo“ veiksniai), socialiniai migrantų ryšiai padeda stipriau atrasti traukos veiksnius į naujas šalis. Anot Douglas S. Massey ir Felipe García España, migracijos tinklo teorija pabrėžia giminystės ryšių, draugysčių ir kitų bendruomenių svarbą formuojant migracijos sprendimus, gyvenviečių modelius ir integracijos rezultatus (Massey and España 1987, 736).

Norinti suprasti migracijos variklius ir pasekmes, vien tik ekonominių ar politinių sąlygų siuntimo ir priėmimo kontekste nepakanka. Nors jie yra labai svarbūs ir aktualūs aspektai norint suprasti migrantų pasirinkimus, bet tarptautiniai socialiniai ryšiai taip pat yra svarbi migracijos sprendimų ir rezultatų sudedamoji dalis. Migrantų tinklai iš dalies palengvina migraciją, suteikdami prieigą prie migrantų socialinio kapitalo, t.y. informacijos ar pagalbos išteklių, kas padeda sumažinti įvairias išlaidas ir padidinti migracijos naudą (Gurak and Fe Caces 1992). Kalbant apie politinius migrantus, migrantų tinklai yra taip pat aktualus veiksnys jų migracijos metu. Tinklų plėtra palengvina bendruomenės formavimąsi ir nuolatinių migrantų įsikūrimą naujoje šalyje, taip pat suteikia įvairią teisinę pagalbą – pavyzdžiui neteisėtai esantiems migrantams įteisinti jų statusą (Massey and España 1987), pagalbą teikiant prieglobsčio prašymo procedūrų metu ir pan. (Crisp 1999).

Tarptautinių migracijų metu, kuomet reikia kirsti sieną be turimo stabilaus pagrindo šiame kontekste, informacijos ištekliai ir / ar pagalba iš tvirtų ir patikimų ryšių (pvz.: šeimos nariai, artimi draugai, bendruomenių pirmininkai ir pan.) neretu atveju yra svarbesni nei tie, kurie atsiranda dėl silpnų ryšių (pvz.: bendruomenės narių, kitų tolimų pažįstamų ir pan.). Vienas iš svarbiausių tarptautinę migraciją lemiančių ar palaikančių veiksnių yra žmonių iš tos pačios kilmės šalies pasiskirstymas naujose šalyse. Ši diaspora sudaro migracijos tinklus, kurie, kaip manoma, sumažina migracijos išlaidas, mažina fizines ir psichologines informacijos rinkimo išlaidas. Taip pat prisideda ir prie darbo ir būsto naujoje šalyje paieškos ir pan. Massey apibrėžia migracijos tinklus kaip „tarpasmeninių ryšių rinkinius, susiejančius migrantus, buvusius migrantus ir nemigrantus kilmės ir paskirties vietose per giminystės, draugystės ir bendros bendruomenės kilmės ryšius“ (Massey et al. 1993). Nepaisant migrantų pagrindinių „stūmimo“ veiksnių (ekonominiai, politiniai, religiniai ir pan.), migrantų tinklas bendradarbiaujant su konkrečiomis institucijomis, tokiomis kaip universitetai, nevyriausybinės organizacijos, religinės bendruomenės, padeda sklandesniam migracijos proceso vystymuisi (Poros 2011). Asmenys, neturintys informacinių ar finansinių išteklių, kurie yra būtini norint pereiti į didesnės rizikos aplinką, kartais imasi laipsniško perėjimo strategijos. Dažnu atveju,

pirmas žingsnis, ką jie daro, yra naudojimas migracijos tinklais, kad galėtų migruoti į tarpinį tikslą. Pasiekę šią mažos rizikos migracijos vietą, migrantai surenka papildomų išteklių prieš bandydami migruoti į galutinį tašką.

Massey teigimu, migracijos tinklo teoriją galime naudoti kaip priemonę, kuri padėtų paaiškinti tikrąją ir geografiškai sugrupuotą migracijos morfologiją, kuri dažniausiai susieja tam tikras vietas ir regionus. Migrantų tinklai yra suvokiami kaip tam tikros konkrečios vietos socialinio kapitalo forma, kuomet žmonės gali naudotis ja norėdami išgauti informacijos ir išteklių kitur, pavyzdžiui būdami priimančiojoje valstybėje (Massey et al. 1993; Massey et al. 1999). Bendradarbiaujant tarp vis dar esančių arba likusių kilmės šalyse asmenų ir jau naujose šalyse apsigyvenusių, formuojasi tarptautinis tinklas, kuris sieja šias abidvi šalis per šiuos ryšius.

Remiantis „stūmimo-traukos“ modeliu ir migracijos tinklo teorija, galima geriau įsigilinti į migracijos veiksnius. „Stūmimo“ ir „traukos“ veiksniai padeda suprasti pirminius žmonių pasirinkimus (ar tai būtų priverstinė ar savanoriška migracija, ekonominių ar karinio konflikto paskatų migracija), kurie visame migracijos etape gali keistis. Tačiau visas šis migracijos kelias dar ryškiau atsispindi per žmonių tinklus ir tarpusavio ryšius.

Šiame tyrime derinant „stūmimo-traukos“ ir migracijos tinklo teorijas, pateikiama visapusiška migrantų (šiam tyrime politinių migrantų) migracijos supratimo sistema. Šios abi teorijos padeda geriau įsigilinti į tinklų įtaką migracijos modeliams bei individualių asmenų sprendimų motyvus (tiek išvykstant iš kilmės šalies, tiek ir pasirenkant kitą šalį), taip sudarydami geresnę migracijos vaizdą (Al-Khudairy 2024). Pavyzdžiui, Mohamad Kouider naudodamasis šiomis abiejomis teorijomis, atliko tyrimą apie sirų, gyvenančių Turkijoje, migraciją į Europą. Remdamasis šiomis teorijomis, Kouider pavyko atskleisti tai, kad „stūmimo“ veiksniai sirams buvo nesaugumas gyvenant Turkijoje dėl neapibrėžto teisinio statuso ir baimė būti grąžintiems į Siriją, o „traukos“ veiksniai buvo galimybės gauti prieglobstį Europoje, kuris užtikrintų ir geresnes galimybes įsidarbinti bei pagerinti savo ir šeimos narių situaciją. Sirai, kurie gyveno Europoje, buvo jų tinklas, kuris perteikė visą informaciją apie migraciją į žemyną (Kouider 2021).

„Stūmimo-traukos“ modelis išaiškina plačias struktūrines jėgas, kurios verčia žmones migruoti iš savo kilmės šalių. „Stūmimo“ veiksniai (tokie kaip kariniai konfliktai, badas, klimato kaita, ekonominis nuosmūkis, religiniai ar politiniai persekiojimai ir pan.) rodo nepalankias sąlygas, kurios įtakoja asmenų sprendimą bėgti ir palikti savo namus. Kita vertus, „traukos“ veiksniai atspindi potencialių naujų namų patrauklumą, pavyzdžiui politinis ar religinis saugumas, žodžio laisvė, ekonominės galimybės ir įsitvirtinusių tos pačios kilmės migrantų bendruomenių buvimas. Tai padeda suprasti sudėtingą sąveiką tarp aplinkybių, kurios verčia ar skatina migrantus išvykti iš savo kilmės šalių ir galimybių, kurios pritraukia juos į konkrečias vietas.

Migracijos tinklo teorija padeda geriau atpažinti „stūmimo“ ir „traukos“ veiksnius politinių migrantų iš Tadžikistano kontekste, jų pasikeitimus bei tolimesnį žmonių gyvenimą naujoje šalyje, integracijos procesą ir jo sėkmingumą joje. Ji papildo „stūmimo-traukos“ teoriją, pabrėždama migrantų tinklų vaidmenį formuojant migracijos modelius. Asmenys, pasirinkę migracijos kelią, dažnai pasikliauja socialiniais ryšiais – šeima, giminėmis, draugais, bendruomenės nariais, tam, kad galėtų geriau susigaudyti migracijos procese. Šie tinklai teikia svarbią ir aktualią informaciją, paramą ir išteklius, palengvinant migrantų judėjimą iš kilmės šalies į naują vietą. Naudodami esamus socialinius ryšius, migrantai gali lengviau įveikti tokias kliūtis kaip įvairūs teisiniai apribojimai, kalbos barjerai ar išteklių trūkumai, taip padarydami įtaką jų sprendimų priėmimui ir įsikūrimui (Grandin 2019).

Derinant šias abidvi teorijas, galima geriau suprasti ir pateikti migrantų, šiame tyrime politinių migrantų iš Tadžikistano, migracijos supratimą. Šie asmenys, bėgdami iš savo kilmės šalies, ieškojo saugios vietos sau bei savo artimiesiems. Tadžikų bendruomenė yra labai svarbus įrankis jų integracijai. Pagalba, kurią bendruomenė suteikia – tiek prieš atvykstant, tiek jau atvykus ir gyvenant šalyje (nuo teisinių iki socialinių problemų sprendimų), padeda migrantams sėkmingiau integruotis ir kurtis savo gyvenimą naujoje valstybėje.

Pereinant prie integracijos proceso, verta paminėti, kad „stūmimo-traukos“ modelis ir migracijos tinklo teorijos suderinimas taip pat prisideda prie geresnio supratimo, o vėliau ir integracijos palengvinimo migrantų atžvilgiu. Geriau suprasdami „stūmimo“ ir „traukos“ veiksnius bei jų dinamiką, galima sudaryti geresnes sąlygas migrantų integracijai naujoje šalyje. Migracijos tinklo teorija, kuri pabrėžia socialinių migrantų tinklų vaidmenį migracijos procese, padeda atskleisti šių tinklų esminę paramą migrantų adaptacijos ir integracijos laikotarpiu.

2. MIGRANTŲ INTEGRACIJOS POLITIKA LIETUVOJE

2.1. Integracijos procesas ir socialinės integracijos teorija

Integracija – procesas, kai „migrantai bei pabėgėliai priimami bendruomenėje kaip jos nariai“ (TMO 2012). Tiek viešajame, tiek akademiname diskurse linkstama manyti, kad sociokultūrinės integracijos „problema“ yra „kultūrinė distancija“, kuri yra suprantama kaip objektyvus ir išmatuojamas faktas, todėl „sprendimas“ yra sumažinti kultūrinį atstumą. Jeigu daroma prielaida, kad kultūrinė distancija yra objektyvi problema, tada atrodo, kad sėkminga integracija reikalauja panaikinti imigrantų kultūrinę distanciją – tai skatina asimiliaciją (Bloemraad et al. 2023). Pagrindinė prielaida, kad skirtumų pašalinimas yra būtinas ar net pageidautinas „sėkmingai“ integracijai, gali būti labai problemiška tiek iš esmės, tiek normatyviniu požiūriu. Integracijos tyrimų srityje randame nebylų sutarimą, kad integracija yra dvipusis procesas. Vienas iš pavyzdžių yra Sirijos pabėgėlių integracijos Turkijoje pavyzdys, kuomet Sevda Akar ir M. Mustafa Erdoğan (2019) akcentavo, kad integracija yra dvipusis procesas, kuris turi suteikti saugumo ir naudingumo jausmą abiem pusėms. Autoriai taip pat pabrėžė tai, kad pabėgėliai turi tapti aktyviais priimančiosios šalies nariais, o tai gali pasiekti turėdami visišką prieigą prie įvairių prekių ir paslaugų, institucijų ir organizacijų, kurios suteiktų jiems reikalingą pagalbą.

Atsižvelgdami į tai, kad integracija yra laikoma dvipusiu procesu, kai kurie mokslininkai kritikuoja integracijos politiką, diskursus ir kolegas tyrėjus, kad jie yra pernelyg „vienpusiai“: neproporcingai pabrėžia „žmonių iš migrantų šeimų“ atsakomybę ir neįvertina priimančios visuomenės vaidmens (Ager et al. 2008). Integracija yra dinamiškas ir sudėtingas uždavinys tiek pačiam migrantui, tiek ir priimančiajai šaliai. Pagrindinis akcentas, kurį pabrėžia įvairūs mokslininkai yra tai, kad sėkminga integracija priklauso nuo abiejų pusių bendradarbiavimo. Friedrich Heckmann and Wolfgang Bosswick (2006) teigia, kad priimančioji visuomenė privalo prisidėti, atverti institucijas ir suteikti lygias galimybes migrantams.

Šis dvipusis bendradarbiavimas yra itin aktualus sėkmingai integracijai. Ji įvyksta tuo atveju, jei grupės narius vienija abipusė trauka ir santykių puoselėjimas. Keletas veiksnių, darančių žmogų patrauklų, yra šie: aukštas socialinis statusas, panašios vertybės ir asmenybė (Blau 1960). Užtikrinus tinkamas priėmimo ir integracijos procedūras, ateityje tokie migrantai ir jų ateities kartos gali tapti vertingu indėliu į juos priimančią šalį. Tačiau reikėtų nepamiršti to, kad integracija yra ilgas kelias, siekiant sukurti darnią visuomenę, kurioje sėkmingai gyventų tiek migrantai, tiek ir priimančioji bendruomenė. Pasak Sarah Spencer and Katharine Charsley (2021), integracija nėra galutinis tikslas – tai yra sudėtingas procesas, kuomet sąveikos procesai, asmeniniai ir socialiniai pokyčiai tarp asmenų ir institucijų reiškiasi įvairiose sferose (socialinėse, kultūrinėse ir pilietinėse), o tapatybės atžvilgiu tai daugiakrypčiai procesai, turintys erdvinį, tarptautinį ir laiko aspektą. Integracijos sėkmė

priklauso ne tik nuo individualių asmenų pastangų, siekiant integruotis priimančiojoje šalyje. Ji yra įmanoma tik tuo atveju, kai yra pasirenkama savanoriškai, priimančioji visuomenė yra svetinga, atvira ir tolerantiška kultūrų įvairovei (Berry 2005), o besikeičiant socialinėms ir institucinėms aplinkoms yra suteikiamos galimybės ir priegios žmogui transformuotis kartu su jomis.

Integracija yra svarbi ir politikoje, kuri yra susijusi su pabėgėlių ir kitų migrantų perkėlimu. Ji yra nubrėžta kaip tikslinis, su pabėgėliais susijusių projektų rezultatas ir tikslas (Europos Komisija 2004). Tačiau tam, kad nuosekliai būtų vykdoma šios politikos plėtra ir vykdomos tinkamos viešosios diskusijos, pirmiausiai reikia suprasti ir išsiaiškinti tinkamą integracijos sąvokos reikšmę. Visų pirma, pati sąvoka „integracija“ neturi visuotinai priimto apibrėžimo (Heath and Schneider 2021). Skirtingi tyrinėtojai ją bandė apibrėžti įvairiai, o ir tie pirmieji bandymai, siekiant paaiškinti socialinę integraciją gali būti siejami su Émile Durkheim, Karl Marx ir Herbert Spencer darbais (Seyidov 2021). Pastebima, kad kalbant apie migrantų įtraukimą ir jų santykius su naujais šalimi, sąvoka „integracija“ yra dažniau vartojama Europoje, o „asimiliacija“ labiau vartojama JAV kontekste (TMO 2022). Nors šios dvi sąvokos yra skirtos analizuoti imigrantų adaptacijos naujoje šalyje procesą, jos tarpusavyje skiriasi:

- Asimiliacija yra susiliejimo procesas, kurio metu asmenys ir bendruomenės įgauna kitų asmenų ar bendruomenių prisiminimus, jausmus ir nuostatas – visi išgyvenimai ir tradicijos tampa bendra (Park and Burgess 1921, 735). Ji apima absoliutų dominuojančios ar priimančiosios visuomenės kultūrinių normų, vertybių ir elgesio perėmimą, o tai dažnai įvyksta migrantų pradinės kultūrinės tapatybės sąskaita. Asimiliacija yra vienpusis procesas, kai imigrantai perima naujosios savo gyvenamosios vietos ir jų kultūros būdus.
- Integracija nuo asimiliacijos skiriasi tuo, kad tai yra dvipusis procesas, kuomet abi pusės prisitaiko viena prie kitos, sudarydamos sąlygas kultūriniam mainams. Ji yra procesas, kurio metu skirtingų sluoksnių asmenys ar bendruomenės siekia susijungti ir sudaryti darnią visumą visuomenėje, kartu ir išsaugant savo pirminės kultūros ar tapatybės aspektus. Šio proceso metu yra svarbios abidvi pusės, kadangi tarp jų vyksta dialogas, siekiant sukurti bendrumo ir priklausymo visuomenei būseną, kartu išsaugant ir savo individualumą (Lerpold et al. 2023).

Nors ir yra nemažai tyrimų, kurie kalba apie asimiliaciją ir jos procesus, tačiau šiame tyrime integracija yra pagrindinis akcentas. Integraciją analizuojančių teorijų nėra daug, tačiau jos vis tiek labiausiai domisi tuo dialogu tarp migranto ir valstybės. Socialinės integracijos teorija pabrėžia ir koncentruojasi į abipusią trauką tarp migranto ir priimančiosios šalies (Blau 1960). Tačiau pavyzdžiui tokia kaip segmentuotos asimiliacijos teorija teigia, kad integracija yra dinamiška ir jos sėkmė priklauso nuo pačio imigranto (Heath and Schneider 2021). Ji tiria, kaip individualūs asmenys ar tam

tikros bendruomenės susijungia ir sudaro darnius ryšius, tinklus ar struktūras visuomenėje bei apima įvairius integracijos aspektus, įskaitant socialinius, kultūrinius, ekonominius ir politinius. Keletas mokslininkų prisidėjo prie socialinės integracijos teorijos kūrimo. Pavyzdžiui Durkheim teigė, kad socialinė integracija yra būtina, norint išlaikyti socialinę tvarką ir sanglaudą. Jis išskyrė mechaninį solidarumą, kuomet individualius asmenis sieja bendros tradicijos ir vertybės tradicinėse visuomenėse. Pasak Durkheimo, tiek, kiek socialinės grupės vysto suvokimą, kad žmonės yra bendros grupės dalis, tiek grupės lygmens integracija sustiprins individualaus asmens požiūrį į socialines normas, nepaisant tarpasmeninės socialinės integracijos (Thorlindsson and Bernburg 2004).

Talcott Parsons labiau gilinosi į socialinės sistemos integracijos sampratą, pabrėždamas skirtingų visuomenės dalių tarpusavio priklausomybę. Jo teigimu, socialinė integracija gali būti pasiekama turint bendras vertybes ir normas, kurių dėka galima užtikrinti stabilumą socialinėse sistemose. Parsons socialinę integraciją matė kaip pagrindinę sociologijos temą ir ieškojo sudėtinės integracijos teorijos, su kuria galėtų apibrėžti visuomenės integraciją kaip koordinavimą ir bendradarbiavimą tarp kelių rūšių koordinuojančių struktūrų, kuri kiekviena iš jų yra susijusi su specifinėmis socialinėmis įtampomis ir daro reikšmingą poveikį kitoms. Jo manymu, ekonominiai ištekliai, kultūrinės vertybės ir politiniai sprendimai yra reikalingi socialinei integracijai, tačiau jie patys savaime nesukuria solidarumo (Sciortino 2005).

Integracijos procesas yra aktualus tiek priimančiai šaliai, tiek ir atvykusiems migrantams. Socialinės integracijos teorija padeda suprasti dialogo tarp šių dviejų pusių svarbą, atskleisti iššūkius su kuriais susiduria migrantai naujoje šalyje. Ji padeda suprasti kaip kalbos barjerai, kultūriniai skirtumai gali palengvinti arba apsunkinti integracijos procesą. Suprantant šią dinamiką ir kertines sritis, kurios užtikrina sėkmingą integraciją, politikos formuotojai ir organizacijos gali kurti strategijas, kurios skatintų šį dialogą ir jų stiprinimą.

2.2. Sėkmingą integraciją užtikrinančios sritys

Pagrindinės sritys, kurios svarbios ir susijusios su gera ir pavykusia migrantų integracija naujoje šalyje yra užimtumas, būstas, švietimas, fizinė ir psichologinė sveikata.

Užimtumas yra bene labiausiai ištirta integracijos sritis (Castles et al. 2001). Ši sritis turi didelę įtaką ir daugeliui kitų klausimų, padeda skatinti ekonominę nepriklausomybę, stabilų ateities planavimą, bendradarbiavimą ir santykių mezgimą su priimančiosios visuomenės nariais. Taip pat suteikia galimybę lavinti kalbinius įgūdžius, dalintis kultūriniais mainais ir padėti labiau jaustis visuomenės nariais, kas skatintų atkurti migranto savigarbą ir pasitikėjimą savimi (Africa Educational Trust 1998). Tačiau didelę problemą šiai integracijai užimtumo dalyje įgyvendinti skatina tie sunkumai, kurie yra susiję su kvalifikacijos ir ankstesnės darbo patirties nepripažinimu naujoje šalyje. Nors daugelis pabėgėlių, lyginant su kitomis migrantų grupėmis, yra labiau išsilavinę (Lergetporer et

al. 2021), dažnai jie negali patvirtinti savo turimos kvalifikacijos ir todėl jiems tenka dirbti ne pagal savo specialybę arba nekvalifikuotus darbus. Tai apsunkina ne tik migrantų integraciją ar jų psichologinę būseną, bet ir priimančioji šalis netenka kvalifikaciją ir patirtį turinčių specialistų.

Tačiau reiktų nepamiršti ir kito, ne ką mažiau svarbaus elemento sėkmingai migrantų integracijai – būstas. Būsto poveikis bendrai migrantų fizinei ir emocinei gerovei, jų gebėjimui saugiai jaustis kaip namuose ir geriau pritapti naujoje šalyje yra gerai žinomas (Li et al. 2016). Būstas yra labai svarbi bendro namų ūkio gerovės dalis. Kuo ilgiau migrantai pasilieka priimančiojoje šalyje, tuo labiau jų vartotojiškumas būsto atžvilgiu darosi panašus į daugumos (Li et al. 2016). Tik iki to laiko, kol migrantas gali įeiti į šią rinką, turi praeiti nemažai etapų. Pasak Anitos Drever, ankstesni tyrimai rodo, kad įvairios mažumos, tame tarpe ir migrantai, turi ribotą prieigą prie būstų. JAV ir Europoje atlikti tyrimai parodė, kad migrantai, nors ir turėdami panašias į daugumos pajamas, negali persikelti į tam tikrus rajonus (Drever et al. 2002). Dėl tos priežasties, didelė migrantų dalis yra priversti ieškoti būsto ribotoje rinkos dalyje, formuojasi bendruomenės į tam tikrus rajonus, migrantai turi mokėti didesnę nuomos kainą, įtraukti NVO į trišalių nuomos sutarčių pasirašymą ir pan.

Kita taip pat labai svarbi migrantų integracijos dalis yra švietimas. Ją galime išskirti į dvi didesnes kategorijas – migrantų ir jų vaikų švietimą. Nors apie migrantų švietimą yra atlikta daug tyrimų, suaugusiųjų migrantų švietimas nėra vienas iš jų. Suaugusiųjų švietimas laikomas antrąja galimybe tiems, kurie neturėjo galimybės įgyti mokyklinio išsilavinimo dėl tam tikrų aplinkybių – sudėtingos situacijos kilmės šalyje, pačio migracijos kelio ir pan. Pastebima, kad migrantų dalyvavimas formaliajame ir neformaliajame dieniniame ugdyme yra įprastas dalykas. Dažniausiai, šis ugdymas yra susijęs su priimančiosios šalies valstybinės kalbos mokymusi, kas palengvina migrantų galimybę įsidarbinti į aukštesnės kvalifikacijos specialybes, užmegzti artimesnius santykius su priimančiąja visuomene. Kalbant apie migrantų vaikų švietimą, pabėgėlių vaikams (o dažnu atveju ir jų patiems tėvams), mokykla yra laikoma bene svarbiausia kontaktų su priimančiosios šalies visuomenių nariais vieta, kuri atlieka svarbų vaidmenį mezgant integraciją palaikančius santykius. Tačiau dažnu atveju, migrantų vaikų mokymosi patirtis yra persipynusi su nepakankama pagalba iš priimančiosios šalies su įvairiais keblumais – kalbos nemokėjimu, religiniu ar kitokiu skirtumu, izoliacija ir atskirtimi – kurią įtakoja patyčios, rasizmas, sunkumai susirasti draugų ir pan. Pasak Alastair Ager, informacijos apie mokyklų sistemą trūkumas, netgi mokinių pasirenkamųjų dalykų rinkimasis, paveikia tolimesnę jų ateitį, o vėliau ir įsidarbinimo galimybes (Ager et al. 2008).

Dažniausiai yra manoma, kad sveikatos sritis nėra tokia reikšminga žmogaus integracijai, kaip užimtumas ar švietimas. Tačiau šis manymas yra klaidingas. Gera psichinė ir fizinė sveikata yra plačiai vertinama kaip ne ką mažiau svarbus aktyvaus įsitraukimo į naują visuomenę šaltinis. Tinkama ir patikima prieiga prie sveikatos priežiūros paslaugų rodo ne tik gerus sveikatos rezultatus, bet ir veiksmingą bendradarbiavimą su pagrindinėmis valstybės tarnybomis. Tačiau ir šioje srityje,

migrantai susiduria su įvairiais sunkumais – pavyzdžiui dėl kalbos barjero jiems gali būti sunku bendrauti su sveikatos priežiūros specialistais; gali kilti sunkumų tinkamai pasinaudoti paslaugomis dėl informacijos apie šias teikiamas paslaugas trūkumo; netinkamas paslaugų naudojimas (pvz.: turint įprastas sveikatos problemas kviečiama skubioji medicininė pagalba); lyties ir kultūrinės sveikatos priežiūros teikimo suvokimo skirtumai gali kelti tam tikrą nesutarimą ar problemas tarp migrantų ir priimančiosios bendruomenės (Scottish Executive 2002).

Įvairios suinteresuotosios šalys pripažįsta, kad užimtumo, būsto, švietimo ir sveikatos sritys yra pagrindiniai integracijos į naują visuomenę aspektai. Todėl tikslinga juos įtraukti į „integracijos“ apibrėžimą ir skatinti šiose srityse veikiančias programas. Ir nors kiekviena šalis taiko skirtingą politiką, siekdami integruoti migrantus į jų visuomenę, tačiau šios sritys yra pagrindas, per kurias turėtų būti vykdoma integracijos politika.

2.3. Imigracijos ir integracijos politika Lietuvoje

Lietuva tapo pabėgėlius priimanti šalis nuo 1997 m., kuomet ratifikavo 1951 m. Konvenciją dėl pabėgėlių statuso ir jos 1967 m. protokolą (UNHCR 2014). Tais pačiais metais buvo priimti pirminiai sprendimai suteikti prieglobstį užsieniečiams Lietuvoje (Lietuvos Raudonasis Kryžius 2022). Pasak Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (Migracijos departamentas) (n.d.), prievolė nagrinėti prieglobsčio prašymus ir jį užtikrinti žmonėms, kuriems jo reikia, buvo sustiprinta tik 2004 m., Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, kuriai taikomi ES teisės aktai (Migracijos departamentas, n.d.).

Tačiau ilgą laiką, Lietuva nevykdė nuoseklios imigracijos politikos, kadangi susidūrė su kitomis problemomis. Pasak Karolio Žibo, didelė emigracija, bendros tarptautinės migracijos tendencijos sąlygojo tai, kad Lietuva netapo migrantų tiksline šalimi (Žibas 2009). To pasekoje, Lietuvos imigracijos ir migrantų integracijos politika nebuvo aktuali ir dėmesio centre iki 2015 m. (Makarevičiūtė and Vedrickas 2020). Tai pasireiškė per Lietuvos migracijos politikos gairių ir Užsieniečių integracijos politikos įgyvendinimo 2015-2017 m. veiksmų plano patvirtinimą. Vyriausybės strategijos tikslas buvo sudaryti sąlygas užsieniečių integracijai. Didžiausiuose Lietuvos miestuose įkurti naujus integracijos centrus, kuriuose asmenims buvo teikiamos įvairios integracinės paslaugos (kalbos mokymasis, psichologinės, socialinės ir / ar teisinės konsultacijos) (Makarevičiūtė and Vedrickas 2020). Lietuva, formuodama imigrantų integracijos politiką, laikosi tarptautinių įsipareigojimų ES ir nacionalinių politikos gairių.

2016 m. buvo esminiai integracijos politikos pokyčių metai Lietuvoje. Vyriausybė patvirtino valstybės pagalbos užsienio šalių piliečių integracijai Lietuvoje sąlygas ir gaires. Daugiausia dėmesio buvo skirta valstybinės integracijos paramos prieglobsčio gavėjams teikimui, organizavimui ir vykdymui, taip pat integracijos paramos teikimo Pabėgėlių priėmimo centre ir savivaldybėse,

tikslinamos sąlygos ir taisyklės, kurios paaiškintų, kaip išmokamos piniginės pašalpos, suteikiama pagalba įsidarbinimo ir išsilavinimo srityse, integracijos paramos pabaiga ir jos atkūrimas, bei visuomenės informavimas apie integracijos procesą. Nuo 2016 m. reglamentas buvo tobulinamas dar porą kartų. Formuojant visus šiuos aspektus buvo itin svarbu siekti užmegzti dialogą su visuomene, informuoti ir šviesti ją apie integracijos procesą (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2023).

Tačiau per 2015 metais prasidėjusią migrantų krizę Europoje, Lietuva buvo labiau kaip įvykių stebėtoja, nei dalyvė. Nors ir buvo prasidėję pokyčiai, susiję su integracijos politika Lietuvoje, tikrieji išbandymai atsidaro tik 2021 m., kuomet Lietuvą, Latviją ir Lenkiją pasiekė didelis kiekis migrantų, atvykusių nereguliariu būdu per sieną su Baltarusija. 2021 metų įvykiai Lietuvoje kilo po to, kai Baltarusijos režimas pradėjo organizuoti neteisėtos migracijos srautus link kaimyninių Lietuvos, Lenkijos ir Latvijos valstybių. Pasak TMO, „neteisėtos migracijos krizė rekordiškai pakeitė užsieniečių, prašiusių prieglobsčio Lietuvoje, skaičių, t. y. viso sulaukta net 4 259 prašymų, tai yra daugiau nei 13 kartų lyginant su 2020 m. Daugiausiai prašymų gauta iš Irako piliečių. Visgi prieglobstis suteiktas tik kas dešimtam jo prašiusiam – 451 užsieniečiui, daugiausiai – Afganistano ir Baltarusijos piliečiams“ (TMO 2022). Lietuvą užklupus šiai vadinamai migrantų krizei, paaiškėjo, kad Lietuva nėra įvairiapusiškai pasiruošusi migracijos iššūkiui nei trumpuoju, nei ilguoju laikotarpiu (Amnesty International 2022).

Užsieniečiai, atvykę per sieną su Baltarusija buvo *de facto* sulaikomi perpildytuose centruose be galimybės palikti šią teritoriją. Pasak Lietuvos Raudonojo Kryžiaus stebėtojų 2022 m. ataskaitos, dalis migrantų nebuvo laikomi prieglobsčio prašytojais, teikiamus prašymus dėl prieglobsčio atsisakyta registruoti, teigiant, kad asmenys nepasiprašė prieglobsčio iš karto. Padėtis pradėjo keistis metų viduryje, kai didžioji dalis centruose iki tol *de facto* sulaikytų migrantų buvo suteikiamos laikinos galimybės palikti centrų teritoriją (24 val. arba 72 val. trukmės). Dažniausiu atveju, žmonės, kurie bene metus laiko gyveni *de facto* sulaikymo sąlygomis, gavo neigiamus sprendimus dėl prieglobsčio suteikimo Lietuvoje ir išsiuntimo iš šalies, išvykdavo į kitas valstybes. Šis centrų gyventojų sumažėjimas padėjo užtikrinti geresnes centrų galimybes suteikti tinkamas ir geresnes gyvenimo sąlygas likusiems migrantams. Iš daugiau nei 4 000 2021 m. atvykusių migrantų, 2022 m. pabaigoje centruose liko vos keli šimtai (Lietuvos Raudonasis Kryžius 2022).

2.4. Prieglobstis ir integracijos etapai Lietuvoje

Prieglobstis Lietuvoje yra taikomas tuo atveju, kai yra suteikiamas pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga (Migracijos departamentas, n.d.). Tačiau reiktų nepamiršti ir laikinosios apsaugos statuso asmenims iš Ukrainos, kuris nors ir buvo patvirtintas 2001 m. ne ES piliečiams, pirmą kartą buvo ES tarybos įveiklintas 2022 m. kovo 4 d., Rusijai įsiveržus į Ukrainą (Europos komisija 2022).

Norint gauti laikiną apsaugą ar prieglobstį, svarbiausia įstaiga Lietuvoje išlieka Migracijos departamentas, kuris ir sprendžia šį klausimą.

Kuomet asmuo pateikia prašymą dėl prieglobsčio, jis tampa prieglobsčio prašytoju ir įgyja atitinkamas teises – viena iš jų tai teisė likti šalyje, kol bus priimtas sprendimas dėl jo pateikto prašymo. Kiekvienas prieglobsčio prašymas turi būti užregistruotas ir perduotas paskirtai sprendžiančiajai institucijai įvertinti. Šios institucijos uždavinys – atlikti tyrimą, kurio tikslas – įvertinti riziką, kuri gali kilti prieglobsčio prašytojui grįžus į kilmės šalį. Pateikti prašymą galima vienai iš šių institucijų: pasienio kontrolės punktuose ar tranzito zonose Valstybės sienos apsaugos tarnybai; Lietuvos Respublikos teritorijoje į Migracijos departamentą arba Valstybės sienos apsaugos tarnybą (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206).

Asmeniui gavus prieglobstį, jis įgyja teisę patekti į pirmąjį nacionalinės integracijos etapą Pabėgėlių priėmimo centruose (PPC) – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prižiūrimą valstybinę įstaigą. PPC organizuojamas pirmasis integracijos etapas ir parama yra teikiama nuo 3 iki 6 mėn., centre gyvenančiam asmeniui yra garantuojamas nemokamas būstas, psichologinė, socialinė, sveikatos ir užimtumo parama; lietuvių kalbos pamokos ir įvairios pašalpos pagal asmens turimą statusą (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2023). Gyvenimą PPC galima apeiti ir pereiti iš karto į antrąjį integracijos etapą tuo atveju, jei yra tenkinama bent viena iš šių sąlygų (Įvairovės plėtros grupė, n.d.): asmuo turi darbą ir gyvenamąją vietą; jo vaikai lanko ugdymo įstaigas; gali bendrauti lietuvių kalba; į Lietuvą atvyko šeimos sujungimo pagrindu.

Pereinant į antrąjį integracijos etapą Lietuvoje, jis vyksta asmens savo noru pasirinktoje savivaldybėje ir trunka nuo 12 iki 36 mėn., įvertinus asmens pažeidžiamumą. Tuo metu prasideda integracijos etapas nevyriausybinių organizacijų rankose (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2023). Nors integracija ir yra savivaldybėse, ji daugiausiai tęsiasi per NVO. Priešingai nei dauguma ES valstybių narių, Lietuvoje NVO yra pagrindinės suinteresuotosios šalys, kurios teikia integracijos priemones Lietuvoje (Žibas et al. 2017). Pasak Lyros Jakulevičienės (2022), Lietuva ilgą laiką buvo viena iš tų šalių, kurios uždraudė prieglobsčio prašytojams dirbti, tačiau šiuo metu prieglobsčio prašytojams suteikiama teisė dirbti, jei prieglobsčio prašymai neišnagrinėjami per 6 mėnesius nuo jo priėmimo. Tai reiškia, kad prieglobsčio prašytojai gali bandyti dalyvauti darbo rinkoje ir gerinti savo gyvenimo sąlygas, laukdami sprendimo.

Šiuo metu bendras paramos integracijai laikotarpis yra 15 mėnesių (3 mėnesiai PPC + 12 mėnesių savivaldybėje) su galimybe pratęsti integracijos programą dėl tokių priežasčių kaip pažeidžiamumas iki 36 mėnesių. Pažeidžiamumas yra nustatomas remiantis atitinkamais kriterijais ir naudojantis rizikos veiksnių vertinimo forma (amžius; įvairūs psichikos ir elgesio sutrikimai; įvairūs fizinės sveikatos sutrikimai ir šeimyninė padėtis), kuomet yra formuojamas prieglobsčio gavėjo

integracijos planas kartu su jam paskirtu kuratoriumi nevyriausybinėje organizacijoje. Integracijos programą Lietuvoje vykdo keturios organizacijos – Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija, Lietuvos Caritas, Maltos ordino pagalbos tarnyba ir „Nacionalinis socialinės integracijos institutas“.

Tačiau iki to laiko, kuomet asmenys gauna prieglobstį Lietuvoje ir gali gauti visapusišką paramą ir integraciją savivaldybėse, praeina nemažai laiko. Dažnu atveju, sprendimai dėl prieglobsčio suteikimo užtrunka ilgiau nei metus laiko, kas suteikia nemažą kiekį sunkumų prieglobsčio prašytojams, gyvenantiems Lietuvoje. Pavyzdžiui, prieglobstį jau gavę asmenys turi didžiausią teisių ir galimybių sąrašą (laisvą galimybę rinktis gyvenamąją vietą, dirbti ir / ar studijuoti, gauti pagalbą ir paramą per integracijos programą). Laikinosios apsaugos gavėjai gali naudotis šiomis teisėmis išskyrus sveikatos priežiūrą (priklauso tik būtinoji medicininė pagalba, o privalomasis sveikatos draudimas priklauso tik įsidarbinus su oficialia darbo sutartimi) ir pagalbą kuri yra teikiama per integraciją. Mažiausiomis ir daugiausiai apribojimų turinčiomis teisėmis naudojasi prieglobsčio prašytojai. Jie neturi teisės gauti paramos ir pagalbos per integracijos programą, priklauso tik būtinoji medicininė pagalba, teisė į ugdymą priklauso tik nepilnamečiams asmenims, teisė dirbti įgauna tik po pusės metų nuo pateikto prašymo (jei per tą laiką dar nebuvo suteiktas prieglobstis), teisė pasirinkti gyvenamąją vietą įgauna tuo atveju, jei asmuo nėra sulaikytas (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206).

2.5. Tadžikistano migrantų padėtis Lietuvoje

Remiantis Migracijos departamento duomenimis, Tadžikistano piliečių, turinčių galiojančius leidimus gyventi Lietuvoje, sparčiai pradėjo augti Lietuvoje nuo 2023 metų. Tadžikistano piliečiai pakliūna į aukščiausiai sąrašė esančių 10 pilietybių, pagal galiojančio leidimo gyventi rūšį, remiantis 2024 m. kovo 1 d. duomenimis. Didžioji dauguma, 6215 asmenų turi leidimus laikinai gyventi Lietuvoje, 124 asmenys – leidimus nuolat gyventi Lietuvoje ir vienas asmuo turi ES laikiną kortelę (Migracijos departamentas, n.d.).

Praėjusiais metais Lietuvoje gyvenančių užsieniečių skaičius padidėjo 15 proc. – nuo 189 411 asmenų 2023 m. pradžioje iki 221 848 užsieniečių, teisėtai gyvenusių Lietuvoje 2024 m. pradžioje. Viena iš priežasčių, kodėl šis skaičius yra taip išaugęs yra dėl darbo migrantų, atvykusių iš Centrinės Azijos valstybių, tame tarpe ir Tadžikistano. Susidurdami su išaugusiu užsieniečių skaičiumi šalyje, LR Vidaus reikalų ministerija siūlo griežtinti tvarką į Lietuvą atvykstantiems dirbti užsieniečiams, taip siekdama sumažinti piknaudžiavimo atvejų šioje srityje. Tačiau, kadangi šis tyrimas yra skirtas politiniams migrantams, kurie turi pabėgėlio statusą iš Tadžikistano ir jų integracijai Lietuvoje, apie darbo migrantų situaciją daugiau nebebus išsiplėsta, kadangi tai yra visai kita tema ir problematika. Šis tyrimas susitelks ties politiniais Tadžikistano migrantais Lietuvoje, kurie šiuo metu turi pabėgėlio

statusą (86 str. | Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties) ir dalyvauja arba jau dalyvavo valstybės integracijos programoje savivaldybėse.

Kalbant apie pateiktus prašymus dėl prieglobsčio per pastaruosius penkis metus, daugiausiai asmenys iš Tadžikistano prašėsi prieglobsčio Lietuvoje 2019 m. (217 prašymai), o kasmet jų skaičius vis mažėjo – 2023 m. prašymų dėl prieglobsčio suteikimo buvo vos 20. Nors skaičius ir yra palyginus mažas, jis sudarė 5% visų prieglobsčio prašytojų skaičiaus 2023 m. Lietuvoje (į šį skaičių įeina ir suaugusieji ir vaikai). Taip pat, 27 asmenims iš Tadžikistano 2023 m. buvo išduoti užsieniečių registracijos pažymėjimai, suteikiantys teisę asmenims dirbti (Migracijos departamentas 2023).

Lentelė Nr. 1. Užsieniečių iš Tadžikistano, 2019–2023 m. prašiusių prieglobsčio Lietuvos Respublikoje, skaičius. (parengta tyrimo autorės, remiantis Migracijos departamento metraščiu 2023).

Pilietybė	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Tadžikistano</i>	217	62	52	56	20

Pasak Migracijos departamento, 2023 m. 17 prieglobsčio prašytojų iš Tadžikistano yra gavę socialines ir apgyvendinimo paslaugas bei valstybės paramą Pabėgėlių priėmimo centre (2019 m. šis skaičius buvo gerokai didesnis – 160), o jau prieglobstį gavę ir dalyvaujantys socialinėje integracijoje (II integracijos etape) savivaldybių teritorijose – 28 (didžiausias skaičius buvo 2020 m.: 75 asmenys).

Apibendrinus, galime pastebėti, kad didžiąją daugumą migrantų iš Tadžikistano sudaro darbo migrantai, kurių skaičius pastaruoju metu pastebimai augo. Tačiau Lietuvoje yra nemažas skaičius ir politinių migrantų iš Tadžikistano, kurie Lietuvoje gyvena jau ne vienerius metus. Šiuo metu, politinių migrantų iš Tadžikistano situacija keičiasi, kadangi išaugus didesniai darbo migrantų iš Tadžikistano skaičiui, keičiasi ir jų diaspora Lietuvoje bei tarpusavio santykiai, kas taip pat paveikia ir jų integraciją šalyje.

3. TADŽIKISTANO SOCIOPOLITINIS KONTEKSTAS

Žlugus Sovietų Sąjungai, 1991 m. rugsėjo mėn. 9 d. Tadžikistanas tapo nepriklausoma respublika. Tačiau 1992-1997 metais vyko pilietinis karas, kuriame kariavo įvairūs politiniai judėjimai ir tautinės mažumos. Nors ir 1997 m. pavyko pasiekti susitarimą tarp šių kovojančių grupių, šalyje dar iki dabar yra Rusijos karinės pajėgos (Pazhwak 2022). Tadžikistanas vis dar yra politiškai nestabili valstybė, tebevyksta įvairūs susirėmimai, pažeidinėjamos žmogaus teisės. Ilgalaikiai ekonominiai iššūkiai, politinis nestabilumas besitęsiantis nuo pilietinio karo laikų, ribotos įvairių socialinių paslaugų (sveikatos, švietimo ir kt.) prieigos ir kitos priežastys skatina tadžikų emigraciją į įvairias valstybes, tame tarpe ir Lietuvą. Kaip jau buvo minėta, tadžikų migracija į Lietuvą pastaraisiais metais didėja, kas atspindi augančią pasaulinę darbo jėgos migraciją iš Centrinės Azijos šalių į Europą.

Tadžikistano politiniai migrantai dažniausiai prašosi prieglobsčio dėl savo priklausymo šalies opozicinei Islamo atgimimo partijai¹. Tadžikistano prezidentas Emomalis Rahmonas faktiškai yra valdžioje nuo 1992 m. kaip Tadžikistano Parlamento pirmininkas (tuo metu tai buvo aukščiausia pareigybė Tadžikistane, nes prezidento nebuvo), o prezidentu tapo 1994 m. Šalyje yra išsisknijęs E. Rahmono asmenybės kultas ir jis ilgiausiai iš visų posovietinių respublikų lyderių stovi prie šalies vairo. Tadžikistano opozicija kaltina jį valdžios uzurpavimu, nepotizmu, nuomonių įvairovės slopinimu ir šiurkščiais žmogaus teisių pažeidimais. Vienas didžiausių prezidento valdymo priešininkų – Tadžikistano Islamo atgimimo partija, kurią valdantieji apkaltino esant teroristine organizacija, nemažai jos narių buvo sulaikyti ir įkalinti.

Kalbant apie Tadžikistano sociopolitinį kontekstą, skyrius padalintas į 3 poskyrius, kuriuose bus kalbama apie šalies situaciją po to, kai žlugo Sovietų Sąjunga: pilietinis karas 1992-1997 m., šalies ekonominė situacija, bei prezidento E. Rahmono valdymo procesas.

3.1. 1992-1997 m. pilietinis karas

Netrukus po to, kai žlugo Sovietų Sąjunga ir Tadžikistanas paskelbė nepriklausomybę, šalis pakliuvo į katastrofišką pilietinį karą. Per šį karą tarp šalies regioninių grupuočių žuvo daugiau nei 100 000 asmenų, o daugiau nei milijonas asmenų buvo perkelti iš savo namų (Cooley and Heathershaw 2017). Tačiau remiantis įvairiais šaltiniais, šis skaičius svyruoja – pavyzdžiui opozicija teigia, kad šis skaičius siekė net 300 000, o tai yra daugiau nei 5% Tadžikistano gyventojų. Nors karų

---

¹ Tadžikistano Islamo atgimimo partija yra žymi Tadžikistano politinė partija, įkurta 1990 m. Sovietų Sąjungos perestroikos laikotarpiu. Tai buvo viena pirmųjų teisėtų islamo politinių partijų Centrinėje Azijoje po Sovietų Sąjungos žlugimo. Partija pozicionavo save kaip nuosaikią islamo politinę partiją, pasisakančią už demokratines reformas, pilietines laisves ir musulmonų teises Tadžikistane. Ji siekė veikti Tadžikistano pasaulietinės politinės sistemos rėmuose, propaguojant islamo vertybes ir principus (Aleef 2021).

Sovietų Sąjungoje buvo įvairiausių – čečėnai prieš rusus, armėnai prieš azerus, tačiau tai buvo pirmasis ir vienintelis pilietinis karas, kilęs sovietinėse respublikose. Tadžikai kovojo vieni prieš kitus, konfliktą vadinę *Jangi barodarkushi*, kurio metu broliai žudė savo brolius (Shapoatov 2004).

Kaip ir dauguma posovietinių valstybių, Tadžikistanas po Sovietų Sąjungos žlugimo patyrė politinę sumaištį, kuomet įvairios frakcijos varžėsi dėl šalies valdymo kontrolės. Perestroikos metu, visuomenėje pradėjo kilti įvairūs klausimai ir diskusijos apie visuomenės dalyvavimą šalies valdyme, konstituciją ir kitus teisinius dalykus (Matveeva 2009). Komunistų partijos įtaka valdžioje gerokai susilpnėjo, kilo kova dėl politinio dominavimo ir šalies vystymosi krypties. Po Tadžikistano nepriklausomybės paskelbimo 1991 m. rugsėjo 9 d., naujajai šalies vyriausybei iššūkį kėlė islamo demokratinis blokas. Pirmą kartą posovietinėje Centrinėje Azijoje vadinamieji „fundamentalistai“ arba „vahabitai“ sugebėjo ateiti į valdžią. Šiuos terminus visada vartodavo oficialioji Centrinės Azijos šalių ir Rusijos Federacijos žiniasklaida, norėdama užsiminti apie antivyriausybinės Tadžikistano religines grupes. Taip jie darė dėl to, kadangi dauguma antivyriausybinių jėgų buvo suvienytos ir sutelktos ties islamu, remiamos įvairių religinių veikėjų (Shapoatov 2004). Kai 1992 m. Rahmonas jau buvo valdžioje, vyriausybė uždraudė visas opozicines partijas. Reaguodamos į draudimą, Demokratų partija², Rastokhez judėjimas³, Pamiri Lali Badakhshan partija⁴ ir Islamo atgimimo partija įkūrė Jungtinę Tadžikų opoziciją (Schmitz 2019).

Kaip jau ir buvo minėta, didelę įtaką pilietinio karo eskalavimuisi turėjo įvykiai Sovietų Sąjungos metu, perestroikos įvykiai, bandymai demokratizuotis ir SSRS iširimas. Sovietų Sąjungos žlugimas suformavo sudėtingą ir ūmią dekolonizacijos krizę Tadžikistane. Tačiau tai dar stipriau paaštrėjo vos šaliai paskelbus nepriklausomybę, kuomet šalis greitai subyrėjo į tarpusavio vidinius konfliktus ir smurtą. Tadžikistanas buvo skurdžiausia iš sovietinių respublikų, labai priklausoma nuo centrinės valdžios subsidijų ir pagalbos vystymuisi. Ji buvo daugiatautė: tadžikai sudarė 62,29 procento visų gyventojų, o kitos didelės grupės – uzbekai (23,5 procento) ir rusai (7,6 procento – visos slavų grupės kartu sudarė 8,58 procento) (Matveeva 2009).

---

² Tadžikistano demokratų partija – yra viena garsiausių Tadžikistano politinių partijų, įkurta 1990 m. Sovietų Sąjungos laikais. Nuo pilietinio karo pabaigos ji dalyvavo Tadžikistano politiniuose procesuose, nors ir turėjo ribotą įtaką ir prieigą, lyginant su valdančiąja partija (International Foundation for Electoral Systems 2002).

³ Rastokhez judėjimas yra politinis ir socialinis judėjimas Tadžikistane, kuris atsirado 2000-ųjų pradžioje kaip atsakas į politinius ir ekonominius iššūkius, su kuriais susiduria šalis. Rastokhezo judėjimas pasisako už politines ir ekonomines reformas, įskaitant didesnę demokratizaciją ir skaidrumą bei žmogaus teisių apsaugą. Ji kritikavo valdančiąją Tadžikistano liaudies demokratų partiją (PDPT) ir prezidento Emomali Rahmono vyriausybę, kaltindama juos autoritarizmu, korupcija ir nepotizmu (Scarborough 2016).

⁴ Lali Badakhshan partija, įsteigta 1991 m. Tai yra opozicinė partija, kurios tikslas yra apsaugoti Pamyro žmones, kadangi jie yra izmailitai, o didžioji šalies dalis yra sunitai musulmonai (Pannier 2022).

Sayfiddin Shapoatov išskyrė tris esminius veiksnius, lėmusius karą – jau minėtas regionalizmas, islamas ir išorinės jėgos (Shapoatov 2004). Kalbant apie islamą, dauguma tadžikų yra musulmonai sunitai, o Pamyro regione (apie 5 proc. gyventojų) – musulmonai izmailitai. Politinis islamas suvaidino svarbų vaidmenį Tadžikistano pilietiniame kare. Sovietmečiu, islamo politinė raiška buvo slopinama, valstybė griežtai kontroliavo bet kokią religinę veiklą. 1987 m. šalyje buvo vos 30 oficialių mečečių (nors buvo nemažai ir tų, kurios buvo neoficialios). Perestroikos metu, islamas buvo susietas su tadžikų tapatybės atgimimu, kuris kovojo prieš sovietinį sekuliarizmą ir taip perėjo ir į politinę veiklą. Oficialūs religijos atstovai reikalavo daugiau mečečių atidarymo, teisės rengti ir ruošti daugiau dvasininkų bei leisti daugiau religinės literatūros. Tadžikistano intelektualai norėjo šalies demokratizavimo, tačiau pagrindinis skirtumas tarp jų buvo dėl islamo vaidmens politikoje. Tai suskaldė intelektualus į „islamofobus“ ir tuos, kurie buvo už islamą (Matveeva 2009).

Kaip jau ir buvo minėta, paskutinis, tačiau ne ką mažiau svarbus veiksnys – išorinės jėgos. Tadžikistano pilietinio karo atveju, beveik buvo neįmanoma atskirti vidaus veiksnį nuo išorinių. Rusijos, Irano, Uzbekistano ir Afganistano⁵ kišimasis, kartu su islamo atgimimu tarp žmonių ir regionizmu šalyje turėjo didelę įtaką pilietinio karo vystymuisi. Dar ir dabar išoriškai, Tadžikistanas vis dar labai priklausomas nuo Rusijos Federacijos (Shapoatov 2004). Pilietinio karo metu Rusija teikė karinę pagalbą Tadžikistano vyriausybei, kurią daugiausia sudarė etniniai tadžikai. Be karinės paramos, Rusija išlaikė karinį buvimą Tadžikistane per pilietinį karą ir po jo. Konfliktui paaštrėjus, Rusija kartu su kitomis regiono galiomis ėmėsi veiksmų tarpininkauti ir išspręsti konfliktą. Rusijos diplomatai dalyvavo tarpininkaujant susitarimams dėl ugnies nutraukimo ir taikos deryboms tarp vyriausybės ir opozicinių grupių. Rusijos ir Irano diplomatinės pastangos padėjo sudaryti taikos susitarimus, su kuriais 1997 m. baigėsi pilietinis karas. Rusija darė politinę įtaką Tadžikistane, stiprindama glaudžius ryšius su Tadžikistano vyriausybe, siekdama propaguoti savo interesus regione. Ši įtaka leido Rusijai formuoti politinį Tadžikistano kraštovaizdį ir išlaikyti stabilumą po pilietinio karo. Tuo tarpu Iranas teikė paramą tam tikroms Tadžikistano opozicinėms grupėms, ypač tom, kurios buvo suderintos su islamistinėmis ideologijomis. Tadžikistaną su Iranu sieja istoriniai, kultūriniai ir kalbiniai ryšiai, tad Iranas pasinaudojo šiais ryšiais, kad užmegztų ryšius su įvairiomis Tadžikistano frakcijomis, įskaitant ir opozicines. Irano parama islamistinėms grupuotėms taip pat patiko Tadžikistano gyventojams, turintiems religinių ir kultūrinių ryšių su Iranu. Iki 1997 m., spaudžiant Rusijai ir Iranui bei koordinuojant Jungtinėms Tautoms, buvo pasiektas bendras taikos

---

⁵ Vertėtų pažymėti tai, kad Tadžikistano pilietinio karo metu, Afganistanas buvo padalintas į įvairias frakcijas ir karo vadus, kurių kiekvienas kontroliavo skirtingus šalies regionus. Tadžikistano pilietinio karo metu, Afganistanui buvo būdingas susiskaldymas ir įvairių grupuočių konfliktai, o ne vieninga valstybė (Ubaidulloev 2014).

susitarimas. Pagal sutarties sąlygas, 30 procentų valstybės postų turėjo būti paskirstyti opozicinėms frakcijoms mainais už jų demobilizavimą ir nusiginklavimą (Cooley and Heathershaw 2017).

Apibendrinus, galima teigti, kad visos šios trys sritys – islamas, regionalizmas ir išorinės jėgos turėjo didžiulę įtaką pilietinio karo vystymuisi ir kitiems tolimesniems įvykiams šalyje. Kilus konfliktui, Tadžikistanas vis dar nebuvo susiformavusi kaip valstybė, nežinanti kokia tolimesne kryptimi judėti toliau. Karo metu susikūrė tautinė valstybė ir tapo šio konflikto šalutiniu produktu, o iš pilietinio karo likučių susiformavusi valstybė nėra demokratinė.

Tai, kas šiuo metu vyksta šalyje – ekonominė krizė, korupcija, žmogaus teisių pažeidimai, politiniai persekiojimai ir kiti, yra svarbi pilietinio karo dalis, kuri įtakoja ir migrantų pasirinkimą išvykti iš šalies.

3.2. Tadžikistano ekonominė padėtis

Po pilietinio karo, Tadžikistanas išgyveno sunkias ekonomines katastrofas ir ne tik. Ši tragiška situacija šalyje laikosi iki dabar, kadangi Tadžikistanas yra viena skurdžiausių šalių pasaulyje, kurie daugiausiai išgyvena iš tadžikų migrantų, dažniausiai dirbančių Rusijoje, o taip pat ir kitose šalyse (Pasaulio bankas 2015). Šiuo metu 29% Tadžikistano piliečių gyvena skurde, o maždaug pusė šalies vyrų ieško darbo užsienyje (Gyulumyan 2018). Tokie veiksniai kaip didėjantis gaunamų pajamų skirtumas, didelis nedarbas, paplitusi korupcija, neteisinga teismų sistema ir autokratinė prezidento valdžia, vis daugiau žmonių skatino susidomėti islamistinėmis ideologijomis, kurias Tadžikistano valdžia laiko grėsme „pasaulietinės valstybės stabilumui“ (Gwydir 2019).

Valstybė susiduria su keliais vystymosi iššūkiais, pradedant nuo nepalankios geografijos, kuri labai riboja žemės ūkio sektoriaus plėtrą ir neleidžia plėtoti tinkamų transporto pajėgumų. Labai atokus regionas su daugiausia kalnuotu kraštovaizdžiu ir neturintis prieigos prie jūrų uostų, turėjo mažiausias pajamas iš visų Sovietų Sąjungos respublikų ir turi mažiausias pajamas iš dabartinių Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) šalių. Kai kaimyninės respublikos žengė į sėkmingesnę perėjimą (lyginant su Tadžikistanu), Tadžikistano ekonomika smuktelėjo žemyn, o oficialus bendrasis vidaus produktas (BVP) 1996 m. pasiekė dugną ir buvo beveik 70 procentų mažesnis nei 1991 m. Tik 2000-ųjų pradžioje, atkūrus taiką, užtikrinančią taip reikalingą makroekonominį stabilumą, ekonomika pradėjo rodyti nuoseklus augimo požymius, o kai kurie mažiau eksplotuojami ištekliai buvo vėl pradėti naudoti (Gwydir 2019).

Šiuo metu, Tadžikistanas yra viena iš labiausiai korumpuotų ir antidemokratiškų valstybių, o tai paveikia ir šalies ekonomiką (Transparency International 2024). Gyventojai yra nepatenkinti

ekonomine nelygybe, kuri pasireiškia per itin aukštą korupcijos lygį šalyje. Platesnė politinė ekonomija Tadžikistane, kuri palaiko šią sistemą, yra vagiliavimo ir bendrystės principas. Kalbant apie finansus, Tadžikistano ekonomika yra vertinama kaip labiausiai nuo pinigų perlaidų priklausomą ekonomiką pasaulyje, o kapitalo nutekėjimas į ofšorines sąskaitas rodo, kad nacionalinė ekonomikos plėtra yra tapusi pajuokos objektu. Tadžikistano darbas, prekės ir kapitalas egzistuoja transnacionalinėje rinkos ekonomikoje, kur valstybės resursai yra naudojama nedidelio rato, kuri sudaro prezidentas ir jo pagrindiniai partneriai, naudai. Bendradarbiai ir netgi šeimos nariai kyla arba krenta pareigose, įgyja arba praranda priedus pagal tai, kaip jie gali įtikti prezidentui ir elgtis pagal jo įgeidžius. Kai kurie netgi sugeba sutvirtinti šiuos santykius per šeimyninius ryšius, kuomet patenka į prezidento šeimą per santuokas (Cooley and Heathershaw 2017). Tadžikistaną ir toliau valdo nepotistinė kleptokratija, o prezidento Rahmono šeima absoliučiai kontroliuoja ekonomiką ir pagrindinį viešąjį bei privatų turtą, įskaitant valstybinę *Tajik Aluminium Company* (lyderiaujanti nacionalinė eksportuotoja) ir pagrindinę šalies oro bendrovę *Somon Air*. Nors už žemo lygio korupciją kartais baudžiama, aukšto lygio korupcija išlieka paplitusi vyriausybėje iki šių dienų (Freedom House 2022).

Per pastaruosius 20 metų Tadžikistane sparčiai išaugo tarpvalstybinė sezoninė migracija, kuri paveikė visus Tadžikistano visuomenės aspektus, šalies ekonomiką ir vyriausybės politiką. Dauguma Tadžikistano darbo migrantų dirba nelegaliai Rusijoje ir kitose šalyse (TMO 2015). Skurdas, nestabilumas ir didelis gimstamumas yra stiprūs veiksniai, paskatinę daugelį tadžikų migruoti, o ekonomikos augimas, palyginti dideli atlyginimai, lengva migracija ir darbo jėgos trūkumas traukė tadžikus link Rusijos (Erlich 2006). Darbo jėgos migracija buvo reikšmingas reiškinys – didelė dalis darbingo amžiaus gyventojų, dažniausiai vyrų, ieškojo darbo užsienyje, ypač Rusijoje ir Kazachstane. Daugelis Tadžikistano migrantų dirba statybose, žemės ūkyje ir paslaugų sektoriuose šiose šalyse ir siunčia perlaidas namo, o tai yra svarbus pajamų šaltinis daugeliui Tadžikistano šeimų, kadangi dažniausiai tai yra vienintelis jų pajamų šaltinis.

Nors masinė tadžikų migracija dėl ekonominių priežasčių apima didžiausią skaičių, tačiau tai tik vienas iš dviejų pagrindinių migrantų srautų iš šalies. Blogėjant politinei situacijai, atsirado dar vienas migracijos srautas: politiniai pabėgėliai pradėjo palikti šalį. Iš pradžių link Rusijos, o nuo 2015 m. tendencija pakrypo į Europą, kai Tadžikistane buvo uždrausta Tadžikistano Islamo atgimimo partijos (tjk. *Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистон*) veikla, o dešimtys jos narių buvo areštuoti ir nuteisti kalėti ilgą laiką. Islamo atgimimo partijos ir *Group 24* paskelbimas ekstremistais Tadžikistane paskatino Tadžikistano opoziciją pasitraukti į Europą. 2015 m. rugsėjį Tadžikistano vyriausybė uždraudė pagrindinę opozicinę partiją – Islamo atgimimo partiją, suėmė daugiau nei 200 politinių aktyvistų, konfiskavo jų turtą ir pan. Toks žingsnis sukėlė krizę, žinomą kaip blogiausia žmogaus

teisių padėtis po pilietinio karo, kurią pasmerkė JTO, ESBO, ES, JAV ir daugelis kitų šalių bei žmogaus teisių organizacijos. 2015–2017 metais daugiau nei 7000 Tadžikistano piliečių išvyko iš Tadžikistano ir ieškojo prieglobsčio Europoje. 2022 m. rugsėjį Rusijos Aukščiausiasis Teismas, Tadžikistano vyriausybės prašymu, uždraustą opozicinę Tadžikistano Islamo atgimimo partiją paskelbė teroristine organizacija. Tai suteikė Rahmono režimui dar daugiau galių persekioti kritikus užsienyje (Freedom House 2022).

3.3. Tadžikistano kelias link autoritarinio režimo

Tadžikistanas matė besiformuojančią daugiapartinę sistemą, kurią vedė autoritarinis prezidentas, savo politinę karjerą pradėjęs sovietmečiu. Tadžikistano elitas tokį vadovavimo principą pateisino kaip stabilumo kainą po žiauraus pilietinio karo (Cooley and Heathershaw 2017). Vienas iš geriausių ir aktualiausių pavyzdžių – prezidento Rahmono šeima. Rustamas Emomali, 36 metų vyriausias prezidento sūnus, eina Nacionalinės Asamblėjos, parlamento aukštųjų rūmų, pirmininko pareigas, yra šalies sostinės Dušanbė meras, o taip pat ir yra paskirtas savo tėvo įpėdiniu, jei Rahmonas atsistatydintų arba negalėtų atlikti savo pareigų. Ozoda Emomali, vyriausia iš septynių prezidento dukrų, prižiūri prezidento administraciją, todėl ji gali atlikti lemiamą vaidmenį atrenkant ir atleidžiant pagrindinius vyriausybės veikėjus. Jos vyras Jamoliddinas Nuralijevas buvo Nacionalinio banko pirmininko pirmuoju pavaduotoju 2015–2022 m., taip pat yra buvęs finansų ministro pavaduotojas. Kiti šeimos nariai kontroliuoja pelningą verslą. Ši politinės ir ekonominės galios koncentracija valstybės vadovo šeimoje nėra būdinga vien tik Tadžikistanui. Kaimyninės respublikos taip pat demonstruoja daugiau ar mažiau stiprias dinastinio valdymo ir valdžios įtvirtinimo per institucinius mechanizmus tendencijas, tačiau skirtingai nei Tadžikistanas, jos bent jau bando šiuo klausimu būti diskretiškesnės.

Tadžikistano prezidentas Emomali Rahmonas šalį valdo nuo 1992 m. lapkričio mėn. ir yra ilgiausiai valdantis šalies lyderis iš visų posovietinių valstybių. E. Rahmonas į valdžią atėjo per Tadžikistano pilietinį karą ir yra pasilikęs poste iki šių dienų. 2003 m. jis pakeitė konstituciją, leisdamas sau eiti pareigas iki 2020 m., o vėliau – 2016 m. gegužę, dar kartą pakeitė konstituciją, kad prezidento pareigas galėtų eiti visą gyvenimą. Dabar jis oficialiai yra pavadintas Tadžikistano „tautos lyderiu“ (Cooley and Heathershaw 2017).

Kaip jau buvo minėta, per 1997 metų taikos susitarimą, Rahmonas kartu su savo vadovaujamu postkomunistiniu elitu, buvo priverstas dalytis valdžią su savo priešais: Jungtine Tadžikų opozicija, kurioje ypač svarbų vaidmenį atliko Islamo atgimimo partija. Tačiau laikui bėgant Islamo atgimimo partijos dalyvavimas vyriausybėje sumažino jos įtaką pradiniais rėmėjams, kurie vis dar kritiškai vertina vyriausybę (Shapoatov 2004). Rahmono šalininkai priklauso Liaudies demokratų partijai,

kurie *de facto* yra sovietmečio komunistų partijos įpėdininkai, kartu su šalies prezidentu, nuo pilietinio karo pabaigos vis labiau ignoroja šį taikos susitarimą. Buvę karo vadai paeiliui buvo pašalinti iš politikos, kartu su politiniais veikėjais ir verslininkais, kurie išdrįso mesti iššūkį prezidento valdžiai.

Nuo pat to momento, kai Rahmonas atėjo į valdžią, jis pradėjo kartu su vyriausybe formuoti nacionalinės tapatybės, o kartu ir savo paties, sampratą. Vienas iš tų pavyzdžių – šalies atsigręžimas į „arijus“⁶, kuomet 2006 metai buvo paskelbti „arijų civilizacijos“ metai Tadžikistane. Ši žinutė formavo vyriausybės norą tadžikų tautos kilmę ir jų protėvus tapatinti su senovės „arijais“, o kartu ir paremti prezidento asmenybės kultą. Ir tai, kartu su sukčiavimu rinkimuose, jam padėjo, kadangi tais pačiais metais, per rinkimus, Rahmonas laimėjo surinkęs 79,3 % balsų (Lemon and Antonov 2021).

Šalis nuo pat nepriklausomybės paskelbimo stebi autoritarinės sistemos, kuri yra sutelkta tik į prezidentą, atsiradimą. Tai formuojasi ne tik su teisiniais žingsniais ar pagrindiniais paskyrimais – didžiulę reikšmę turi ir ideologinė propaganda. Ji yra formuojama per dvi pagrindines tendencijas: 1) prezidento Emomalio Rahmono kaip taikos nešėjo ir nacionalinės vienybės garanto pristatymas; 2) „nacionalinių“ normų ir vertybių kanono sukūrimas, kurie yra skirti socialiniam ir ideologiniam homogeniškumui užtikrinti (Schmitz 2019). Ne tik Tadžikistanas, tačiau visos Centrinės Azijos valstybės (išskyrus Kirgizstanas) pasak Freedom House, buvo vadinamos įsitvirtinusiomis autoritarinėmis valstybėmis, kurių režimai nuolatos susidoroja su įvairių formų politinėmis opozicijomis – kaip pavyzdys, Islamo atgimimo partijos ir Tadžikistano valdžios santykis su ja (Cooley and Heathershaw 2017).

2009 metais, islamas buvo pripažintas oficialia Tadžikistano religija ir buvo nuspręsta įtraukti islamo nuorodas į nacionalinę ideologiją (Lemon 2015). Iš vienos pusės nors islamas oficialiai pripažinta religija, tačiau tuo pat metu valdžia įgyvendino daugybę politikos priemonių, ribojančių tikėjimo laisvę. Vyriausybė taip pat sustiprino oficialių religinių institucijų kontrolę ir siekė apriboti tam tikrų islamo simbolių, pavyzdžiui, barzdos ir tam tikro stiliaus hidžabo, demonstravimą viešojoje erdvėje. Kaip ir sovietų valdžia, Tadžikistano vyriausybė griežtus religinius tikinčiuosius vadina

---

⁶ Vertėtų pabrėžti, kad Tadžikistano režimo „arijų“ sąvokos aiškinimas ir naudojimas labai skiriasi nuo moksliskai priimto apibrėžimo. Nors akademiniam diskurse „arijas“ paprastai reiškia save identifikuojantį terminą, vartojamą Vedų kalbos kalbėtojų Indijoje arba senovės Irano tautose, Tadžikistano propagandos vaizdavimas labiau dera su nacių ideologijos rasine interpretacija. Šiame kontekste, „arijai“ pabrėžia tariamą visų indoeuropiečių, ypač iraniečių ir europiečių, pranašumą, mažai dėmesio skiriant Indijos kontekstui. Tadžikai vaizduojami kaip pirmieji arijai, o Tadžikistanas – kaip jų protėvių tėvynė. Ši vartosena neturi mokslinio pagrįstumo ir yra pagrįsta ideologiniais, o ne faktiniais sumetimais (Laruelle 2007).

„vahabitais“ ir „salafitais“, net jei labai mažai žmonių gali pateikti pagrįstą nuomonę apie šių dviejų islamo judėjimų skirtumus. Pareigūnai pamaldumo požymius, tokius kaip barzda ir hidžabai, laiko potencialiais radikalėjimo rodikliais (Lemon and Thibault 2018). Pasak jų, hidžabas ir barzda yra stigmatizuojami kaip „netadžiški“. „Antiradikalizavimo“ kampanijos metu vyrai, prižiūrimi policijos, nusiskuto barzdas, o moterys buvo viešai įspėtos nenešioti hidžabo (Landes 2016).

Kadangi kruvinas pilietinis karas apskritai atgrasino Tadžikistano piliečius dalyvauti politinėje veikloje, susidomėjimas politiniu islamu sumažėjo Tadžikistane po pilietinio karo, tačiau pats bendras susidomėjimas islamu išaugo (Shapoatov 2004). Tačiau tuo pačiu metu, vyriausybė tapatino šį visuomenės susidomėjimą islamu su politiniu radikalėjimu. Vienas ryškiausių pavyzdžių, kai 2015 m. rugsėjį vyriausybė panaudojo kaltinimus ekstremizmu, kad uždraustų vienintelę teisėtą tikėjimu paremtą Centrinės Azijos politinę partiją Tadžikistano Islamo atgimimo partiją (Lemon and Thibault 2018). 2015 m. kovo mėn. vykusiuose parlamento rinkimuose, kuriuose buvo daug pažeidimų, Islamo atgimimo partijai nepavyko laimėti nė vienos vietos; nuo to laiko atstovaujamos tik režimui lojalios partijos. Praėjus keliems mėnesiams po rinkimų, opozicinės partijos registracija buvo anuluota, jos struktūros sunaikintos, o pagrindiniai nariai įkalinti. 2015 m. rugsėjį režimas paskelbė ją teroristine organizacija, o po to prasidėjo negailestinga partijos narių ir jų šeimų medžioklė. Persekiojimas tęsiasi iki šiol, taip pat taikosi į aktyvistus, pabėgusius į užsienį (Landes 2016). Po keletos mėnesių, netrukus po Islamo atgimimo partijos sutriuškinimo, parlamentas priėmė įstatymą, suteikiantį prezidentui Rahmonui visą gyvenimą trunkantį imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo. Tame pačiame įstatyme numatyta, kad prezidentas oficialiame kontekste, įskaitant valstybinę televiziją, bus vadinamas „tautos lyderiu“ (*peshvoi millat*), kartu su „taikos ir tautinės vienybės kūrėju“. Netrukus po to, 2016 m. gegužę, Rahmonas užsitikrino savo neribotą valdžią per referendumą, kuriuo buvo panaikintas dviejų prezidento kadencijų apribojimas (Lemon and Thibault 2018).

Prezidentas Rahmonas yra visur valstybinėje žiniasklaidoje, o „tautos lyderio“ garbinimas žodžiu ir įvaizdžiu yra ypatingai dažnas šalies švietimo įstaigose. Tai ugdo naratyvą, kurį valstybės vadovybė naudojo nuo pilietinio karo, siekdama marginalizuoti kitas labiau diferencijuotas interpretacijas. Šioje įvykių versijoje prezidentas Rahmonas yra taikos atnešėjas, išgelbėjęs tėvynę nuo pilietinio karo ir savo išskirtiniais sugebėjimais atkūręs tautinę vienybę. Islamo atgimimo partijos kaip pagrindinės grėsmės atvaizdavimas yra Rahmono, kaip tautos lyderio ir taikos nešėjo, pagrindas. Partija vaizduojama kaip pavojingas priešas, siekianti – net iš tremties ir sąjungoje su islamistų teroristais – suskaldyti šalį, pakenkti taikai ir stabilumui bei išprovokuoti naują pilietinį karą. Pasak valdžios, grėsmė kyla nepaliaujamai, nors nuo 2015 m. opozicija tapo nereikšminga Tadžikistano politikai (Landes 2016).

2018 m. balandžio mėn. Kultūros ministerija paskelbė 367 puslapių Tadžikistano moterų aprangos gairių rinkinį, kuris nėra teisiškai įpareigojantis, tačiau sukelia didelį spaudimą, kaip moteris turi atitinkamai elgtis. Taip pat naudojamos kalbinės priemonės, siekiant apsisaugoti nuo išorės įtakos. Rusiški vietovardžiai buvo pakeisti, o pavardžių slaviškos galūnės laikomos nepageidaujamomis. Populiarūs arabiški vardai yra nerekomenduojami, todėl vaikams duodami tadžikiški vardai. Įstatymas, reglamentuojantis tradicijų, apeigų ir švenčių praktiką, buvo pakeistas 2017 ir 2018 m., siekiant uždrausti islamo simbolius apipjaustymo, vestuvių ir laidotuvių metu, apriboti artimų giminaičių lankymą ir pernelyg dideles išlaidas. Pažeidėjai yra griežtai persekiojami, o valstybės tarnautojų atveju gali būti atleidžiami (Lemon and Antonov 2021).

Per tokias masines intervencijas į privatų piliečių gyvenimą, panaikinus politinį pliuralizmą ir ideologinę mobilizaciją, Tadžikistano valstybė, remiama daugybės išorės veikėjų, turinčių ekonominių ir saugumo interesų, eina vis labiau totalitarine trajektorija (Lemon and Antonov 2021).

4. TADŽIKŲ POLITINIŲ MIGRANTŲ PATIRTYS IR INTEGRACIJOS IŠŠŪKIAI LIETUVOJE

4.1. Tyrimo metodologija ir etika

Interviu buvo imti iš politinių migrantų iš Tadžikistano (8 interviu) bei NVO darbuotojų, teisininkų (2 interviu) ir socialinių darbuotojų (2 interviu), dirbančių su šia migrantų grupe. Tyrimas buvo vykdytas 2024 m. kovo – balandžio mėn. Interviu klausimų gairės yra sudėtos į priedus (žr. Priedas Nr. 2-4). Visi interviu buvo įrašyti diktofonu, gavus visų informantų leidimą. Interviu metu surinkti duomenys buvo ištranskribuoti, išversti į lietuvių kalbą ir suskirstyti į temines kategorijas, atsikartojančias informantų pasakojimuose.

Visi interviu buvo atlikti arba Vilniuje gyvai, informantams patogioje ir saugioje aplinkoje arba online per „Zoom“ platformą. Visi informantai buvo informuoti apie tyrimo anonimiškumą, tai reiškia, kad jų vardai ir pilni atsakymų nuorašai nebus viešinami, taip pat turima teisė neatsakyti arba nutraukti interviu, jei to asmuo pageidauja. Interviu pradžioje ir pabaigoje informantai buvo supažindinti su jų duomenų apsaugos sąlygomis. Interviu buvo vykdomi trimis kalbomis – lietuvių, anglų ir rusų.

Tyrimo dalyvavę asmenys yra suteikę žodinį ir / arba raštinį sutikimą dėl atliekamo interviu. Informantų tapatybė dėl jų itin pažeidžiamo statuso yra įslaptinta, jų vardai yra koduojami. Taip pat yra įslaptinta ir pasirinkta nevyriausybinė organizacija, o jos darbuotojų vardai yra koduojami. Taip buvo nuspręsta dėl to, kad nebūtų galima išsiaiškinti tikslinės šios NVO paslaugų gavėjų tapatybės. Nevyriausybės organizacijos darbuotojai buvo atrenkami tokiu pagrindu: jie yra arba jau dirbę su politiniais migrantais iš Tadžikistano arba dirba šiuo metu. Tai lietuvių tiek teisininkų darbą su bylomis, tiek ir socialinių darbuotojų darbą su tadžikų integracija Lietuvoje.

Interviu su šiais specialistais buvo giluminiai ir pusiau struktūruoti. Jų metu buvo klausiama apie specialistų patirtis, dirbant su politiniais migrantais iš Tadžikistano per jų nemažą darbo stažą. Teisininkų santykis su pabėgėliais yra labai svarbus, siekiant užtikrinti veiksmingą teisinį atstovavimą prieglobsčio bylose, įvairiose konsultacijose, rengiant skundus bei kitus rašytinius dokumentus. Socialiniai darbuotojai yra tie asmenys, kurie dažnu atveju turi artimiausią ryšį su migrantais, padeda jiems tarpininkauti su valstybe ir siekti užmegzti šį dialogą. Kaip jau ir buvo minėta, šis santykis su specialistais padeda geriau suprasti migrantų „stūmimo“ ir „traukos“ veiksmus, renkantis išvykti iš savo kilmės šalies bei jų tolimesnį gyvenimą priimančiojoje valstybėje.

Taip pat buvo išgryninti kriterijai informantų pasirinkimui renkantis tadžikus: 1) turi būti politiniai migrantai; 2) turi būti gavę prieglobstį ir gyvenę Lietuvoje; 3) turi būti kalbinami tiek vyrai, tiek ir moterys. Šiame tyrime, politiniai migrantai apima tuos asmenis, kurie prieglobsčio prašėsi dėl politinio persekiojimo Tadžikistane. Tai dažniausiai būdavo arba Islamo atgimimo partijos nariai,

arba vykde kitokia veikla, susijusia su šalies politine padetimi (akademikai, žurnalistai ir pan.). Dažniausiai, tai būdavo vyrai. Tačiau moterys, besikreipdamos dėl prieglobsčio Lietuvoje nurodydavo, kad jų pagrindas dėl prieglobsčio yra vyrų įsitraukimas į šią opozicinę partiją ir grėsmė kyla ne tik sutuoktiniui, bet ir visai jų šeimai. Taigi, visi šiame tyrime dalyvavę tadžikai prieglobstį gavo dėl patirto politinio persekiojimo Tadžikistane, todėl ir yra laikomi politiniais migrantais. Suformavus atrankos kriterijus, patys tadžikai buvo renkami remiantis įvairių nevyriausybinių organizacijų pagalba, taip pat ir bendraujant su Tadžikistano Baltijos kultūros centru⁷. Taip nutiko dėl to, kadangi tadžikų bendruomenė Lietuvoje yra labai uždara, ypatingai yra sudėtinga užmegzti ryšius su moterimis. Kai buvo pradėti interviu su įvairiais informantais, tuo metu įvyko teroro aktas Maskvoje, vėliau buvo sulaikytas jų bendruomenės narys dėl įtariamos grėsmės Lietuvos saugumui, o tai irgi paveikė informantų norą dalyvauti šiame tyrime, buvo gerokai sunkiau surasti tuos, kurie norėtų pasidalinti savo patirtimis.

Empirinė darbo dalis yra padalinta per septynis poskyrius, kuriuose yra aptariamos pagrindinės pasikartojančios temos, atsiskleidusios interviu metu.

4.2. Tadžikų emigracija iš Tadžikistano: „stūmimo“ veiksniai

Galimybė laisvai gyventi ir išgyventi yra pagrindiniai priverstinių migrantų tikslai. „Stūmimo-traukos“ modelis leidžia suprasti priežastis, kodėl migrantai palieka savo kilmės šalis ir renkasi tam tikrą šalį pasiprašant joje prieglobsčio (Samers and Collyer 2016).

Pagrindinis politinių migrantų iš Tadžikistano „stūmimo“ veiksnys, lemiantis jų išvykimą iš kilmės šalies, yra politinis persekiojimas. Tadžikistane priklausę opoziciniai partijai, kuri 2015 metais buvo paskelbta teroristine organizacija, jos nariai patyrė įvairių sunkumų:

Jie pradėjo mūsų ieškoti, ten [Tadžikistane – aut. past.] kad atiduotų į KGB <...> aš slėpiausi namuose, tada išvykau į Rusiją <...> bet ir ten jau atėjo sąrašas, kad mane nori vežti atgal (Daler, Vilnius 2024-04-15);

Kai mano tėvą uždarė į kalėjimą 2015 m. dėl to, kad priklausė partijai, tada nusprendėm bėgti (Mahtab, Vilnius 2024-04-23);

Kai ambasada liepė man sugrįžti į Tadžikistaną po to kai suėmė mano tėvą, tada ir supratau [kad vyrui gresia pavojus – aut. past.] (Suhrab, Zoom platforma 2024-04-16).

Tačiau ši persekiojimą patyrė ne tik partijos nariai, bet ir tie, kurie turėjo kokių nors ryšių su partija, ją rėmė ar pritarė jų idėjoms – akademikai, žmogaus teisių gynėjai, NVO darbuotojai ir pan.:

---

⁷ Tadžikistano Baltijos kultūros centras (TBKC) – NVO, įkurta tadžikų bendruomenės Lietuvoje. Organizacijos tikslas yra skatinti visapusišką tadžikų, gyvenančių Lietuvoje, veiklos plėtrą ir jų prisitaikymą naujoje gyvenamojoje aplinkoje (TBKC oficialus tinklalapis).

Kiekvieną savaitę, kas mėnesį, mane kviesdavo specialioji vyriausybinių KGB tarnyba <....> Tadžikistano valdžia matė mane kaip priešą (Amir [anksčiau dirbo NVO srityje – aut. past.], Zoom platforma 2024-04-16);

Regioninė KGB irgi man grasino, sakė, tu iš šitos, iš Islamo partijos, aš sakiau, jei aš iš Islamo partijos, kodėl aš dirbu čia [universitete – aut. past.] (Parviz, Vilnius 2024-04-09).

Iš kalbintų teisininkų patirties, pagrindinis Tadžikistano politinių migrantų „stūmimo“ veiksnys yra Tadžikistane iškeliamos baudžiamosios bylos ekstremizmo pagrindais ir politinis persekiojimas, kurį patyrė dėl priklausymo Islamo atgimimo partijai arba jai prijautė, o „traukos“ – politinis saugumas ir darni bei padedanti tadžikų bendruomenė Lietuvoje.

4.3. „Traukos“ veiksniai ir tadžikų politinių migrantų imigracijos bangos Lietuvoje

Teisininkai Justas ir Marija išskiria keletą pagrindinių grupių tadžikų politinių migrantų, atvykusių į Lietuvą ir pasiprašiusių prieglobsčio: 1) aukščiausioji opozicinės partijos valdžia; 2) žemesnio rango, eiliniai partijos nariai; 3) aktyvistai ir partijos rėmėjai; 4) partijos narių artimieji.

Jie išskyrė dvi bangas, kurių metu į Lietuvą atvyko Tadžikistano piliečiai ir prašėsi prieglobsčio: 2016-2017 metais ir 2018-2019 metais. Tai matosi ir per LR Migracijos departamento duomenis, kadangi žiūrint pastarųjų penkių metų rodiklius, 2019 metais užregistruotų prieglobsčio prašymų iš tadžikų buvo didžiausias per šiuos penkerius metus (LR Migracijos departamentas 2023). Šios bangos yra susijusios su dviem pagrindiniais aspektais – kai Islamo atgimimo partija buvo paskelbta teroristine organizacija Tadžikistane ir kai Tadžikistano valdžia pradėjo juos persekioti Rusijoje, dėl ko tadžikams teko vykti kitur ir ten prašyti prieglobsčio. Dėl trečiosios ir ketvirtosios bangos teisininkų nuomonės išsiskiria. Teisininkas Justas išskirtų dar trečią bangą, dėl šiuo metu esančio suintensyvėjusio politinio persekiojimo:

Tadžikistano valstybės saugumo tarnybos juos labai aktyviai seka. Tai jie gali labai lengvai pakliūti, tapti dėmesio objektu, Tadžikistano saugumo, ir dėl to jiems gali būti iškelta baudžiamoji byla vat tais mano minėtais baudžiamojo straipsnio kodeksais (Justas, Vilnius 2024-03-27).

Kita banga yra susijusi su dabartiniais įvykiais, sukrėtusiais tadžikų bendruomenes – teroro aktas Maskvoje bei Rusijoje gyvenančių dvigubą pilietybę turinčių asmenų (tame tarpe ir tadžikų) galimas siuntimas į Ukrainą kariauti. Nors abu teisininkai sutinka, kad tai gali skatinti tadžikų emigraciją, tačiau dėl jų pasirinkimo vykti į Lietuvą, nuomonės išsiskiria. Teisininkės Marijos nuomone, šiuo metu tam sutrukdytų pasikeitusi tvarka pasienio punktuose:

Man apskritai yra dabar sunku įsivaizduoti bangą [migrantų – aut. past.] dabartinėje Lietuvoje, nes tai reiškia, kad yra kažkokia galimybė pereiti per sieną. Ko nu pripažinkim, dabar pas mus, jeigu tu perėjai tave apgręš ir ta situacija žmonėm yra žinoma, tai gal į kažkokias kitas

šalis taip, bet į Lietuvą per sieną nelegaliai aš sunkiai įsivaizduoju (Marija, Vilnius 2024-03-28).

Visi informantai, kurie yra gavę prieglobstį Lietuvoje, atvyko čia skirtingais būdais: 1) kurį laiką gyveno Rusijoje ir po to, kai šalis pradėjo išdavinėti tadžikus jų valdžiai, turėjo iš jos išvykti; 2) kurį laiką gyveno Turkijoje, bet Tadžikistano valdžiai pradėjus reikalauti Turkijos gražinti asmenis, teko iš jos išvykti; 3) į Lietuvą atvyko per pasienį su Baltarusija 2021 metais.

Taip pat viena iš informantų šeima tik gavusi prieglobstį Lietuvoje, išvyko į kitą ES valstybę ir buvo gražinta atgal į Lietuvą, remiantis Dublino procedūra.⁸

Dažniausiai, apie Lietuvą iš anksčiau žinojo sovietmečiu gimę ir augę tadžikai, kurie girdėjo ir apie Lietuvos kelią link nepriklausomybės:

Mūsų šalyje visi kalbėjo apie Baltijos šalių didvyriškumą. Pamenu, vienas mano giminaitis atvyko į Baltijos šalis ir spausdino išsivadavimo laikraščius, o paskui kažkaip juos nuvežė į Tadžikistaną. Iš jo pokalbių girdėjau, kad Baltijos šalių tautos myli laisvę ir sugebėjo išsikovoti laisvę (Sultan, Vilnius 2024-04-23);

Draugai sovietmečiu buvo Lietuvoje ir man pasakojo apie ją, mane sužavėjo (Suhrab, Zoom platforma 2024-04-16).

Visi tadžikai, atvykę į Lietuvą per kitas valstybes (Rusiją, Turkiją, Baltarusiją ir pan.) savo sprendimą priėmė remdamiesi kitų tadžikų, žinančių arba gyvenančių Lietuvoje, pasakojimais. Šie migrantų tinklai atlieka pagrindinį vaidmenį visais migracijos aspektais: daro įtaką sprendimų priėmimui; nukreipia šiuos migracijos srautus; turi įtakos integracijos modeliams ir dar daugiau (Sha 2021). Nors ir yra skirtingų ir įvairių istorijų, kaip asmenys iš Tadžikistano atvyko į Lietuvą, pagrindinis „traukos“ veiksnys buvo juos visus vienijantis saugumo klausimas ir galimybė gauti prieglobstį demokratinėje valstybėje:

Aš tiesiog norėjau būti ten, kur man saugu, ir važiauvau čia (Amir, Zoom platforma 2024-04-16);

Lietuva praeityje turėjo mūsų problemų ir jie mus geriau supras, dėl to ir pasirinkau ją (Sultan, Vilnius 2024-04-23);

Tėtis sakė, kad Lietuvoje mums bus saugu (Nisa, Vilnius 2024-04-12).

Kalbant apie pagrindus suteikti prieglobstį politiniams migrantams, Marija ir Justas pastebi pasikeitusią Migracijos departamento taktiką. Iš pradžių, norint įrodyti savo pažeidžiamumą, tadžikams užtekdavo tiesiog įrodyti savo arba šeimos narių priklausymą Islamo atgimimo partijai, vėliau buvo suteikiamas prieglobstis tik gan aukšto rango partijos nariams. Teisininkų manymu, taip

---

⁸ Dublino procedūra nustatoma, kuri viena šalis yra atsakinga už asmens prieglobsčio prašymo nagrinėjimą. Tai reiškia, kad asmuo gali būti šios šalies perduotas kitai šaliai, kuri atsakinga už jo prašymo nagrinėjimą (Migracijos departamentas, n.d.)

yra dėl to, nes yra pasikeitęs tadžikų, prašančių prieglobsčio, profilis – nuo aukštų partijos narių pereita iki ekonominių migrantų ir pan.

Tadžikų bendruomenė Lietuvoje yra sudaryta daugiausiai iš Islamo atgimimo partijos narių ir jos rėmėjų, kurie padeda politiniams migrantams iš Tadžikistano, atvykstantiems į Lietuvą. Marija pastebi, kad po to, kai pasikeitė tvarka prieglobsčio bylose, Islamo atgimimo partija globoja savo narius ir padeda jiems įrodyti savo pažeidžiamumą:

Jie tikrai tuos savo narius prižiūri, jie turi sąrašus. Jie bent jau pateikė raštus, kad buvai partijos narys, kas jiems palengvina šiek tiek įrodinėjimą <....> Tadžikam jų ta diaspora Lietuvoje tikrai padeda (Marija, Vilnius 2024-03-28).

Migracijos tinklų teoriją apima įvairaus formato ryšių mezgimas, į kurį įeina ir santuokos, šeimos susijungimas ir kt. (Haug 2008). Tadžikų migrantų atveju, jų migracijos tinklas pradėjo formotis tuo metu, kai vyrai gavę prieglobstį Lietuvoje, iš karto ruošdavo ir teikdavo dokumentus dėl žmonos ir vaikų atgabenimo į Lietuvą šeimos sujungimo pagrindu. Visi kalbinti informantai tokiu būdu ir atsivežė savo žmoną ir vaikus, pirmiausiai turėdami juos palikti ir išvykti iš šalies, kad pasiprašytų ir gautų prieglobstį. Neretai, visas šis procesas užtrukdavo ne vienerius metus. Kol vyrai buvo išvykę ir tvarkė dokumentus dėl šeimos narių atvykimo, didžioji dauguma moterų tuo metu su vaikais likusios Tadžikistane, bandydavo išgyventi šį periodą ir padėti savo vyrams:

Mažas vaikas ant rankų, vyro nėra, iš kaimo su taksi važiuoji iki miesto, vaikas karščiuoja <...> dokumentų man neduoda, sako tegul vyras grįžta <...> jie visi žinojo kad vyras ne čia (Madina, Vilnius 2024-04-15);

Buvo labai sunku, vyriausias nenorėjo į mokyklą eiti, nieko nedarė, buvo labai sunku (Mahtab, Vilnius 2024-04-23).

4.4. Tadžikų integracijos į Lietuvos visuomenę iššūkiai

Kalbant apie tadžikų integraciją Lietuvoje, socialinės darbuotojos Kunigunda ir Gražina pastebi, kad didžioji dauguma tadžikų yra labai savarankiški, patys sprendžia savo įvairias problemas. Jų integraciją labai palengvina keli aspektai: 1) dauguma moka rusų kalbą; 2) dauguma turi stiprią tadžikų bendruomenės pagalbą. Jos sutinka, kad rusų kalba yra jiems naudinga gyvenant Lietuvoje, o kartu ir dalinai kenksminga, kadangi žmonės tuomet nemato motyvacijos ir noro mokytis lietuvių kalbos, o savo vaikus leidžia į rusakalbes mokyklas ir darželius. Tai apsunkina jų integraciją į Lietuvos visuomenę. Tadžikai pasak jų, įsidarbina į įvairiausių sektorius, tačiau dažniausiai dirba žemos kvalifikacijos darbus, nes nekalba lietuvių kalba.

Kalbos išmokimas kartu su kultūrine adaptacija visada buvo vienas didžiausių iššūkių, su kuriais susiduria suaugusieji migrantai (Schott and Henley 1996). Patys tadžikai pastebi, kad rusų kalbos mokėjimas jiems labai palengvina gyvenimą Lietuvoje, suteikia galimybę rasti patiems būstus,

darbus, susikalbėti su vaikų klasės ir darželio auklėtojomis, kolegomis ir pan. Tačiau, lietuvių kalbos mokėjimo svarba šiuo metu darosi vis aktualesnė. Informantai tam pateikia keletą priežasčių: 1) noras dirbti aukštos kvalifikacijos darba; 2) noras vaikus leisti studijuoti į aukštąsias mokyklas, ypač užsienio kalbas (vokiečių ir prancūzų populiariausias); 3) pačių noras studijuoti, ypač politikos mokslus ne tik Lietuvoje, bet ir ES; 4) noras pilnai integruotis į Lietuvą ir jaustis pilnaverčiais šalies nariais; 5) besikeičiantis lietuvių požiūris į rusų kalbą.

Pirminiame integracijos etape, gebėjimas susikalbėti rusų kalba, padeda tadžikams susirasti būstus, darbus, leisti vaikus į mokyklas. Tačiau vėlesniame integracijos periode, kuomet tadžikai pradeda kurti ateitį Lietuvoje, pastebi, kad be lietuvių kalbos nepavyks gyventi to pilnavertiško gyvenimo, kokio jiems norėtusi – dirbti pagal profesiją, užmegzti glaudesnius santykius su lietuviais, leisti vaikus į aukštąsias mokyklas ir pan. Tam, kad tadžikai bei kiti migrantai galėtų geriau išmokti lietuvių kalbą, specialistės pastebi, kad reikalinga pagalba ir iš valstybės bei visuomenės pusės.

Reikėtų daug dėmesio skirti lietuvių kalbai ir kažkaip reikėtų tą mokymą centralizuoti, padaryti labiau ir privalomą ir labiau realų (Kunigunda, Vilnius 2024-03-28);

Nors susimokėjo už juos [lietuvių kl. kursus – aut. past.] daug pinigų, bet nėra kur tos kalbos praktikuoti, nes visi stengiasi pakalbinti rusiškai, numuša tą motyvaciją jų. (Gražina, Vilnius 2024-03-26).

Apie sunkumą mokytis dalinasi ir patys tadžikai migrantai, sakydami, kad mokymosi tvarka turėtų būti keičiama.

Lietuvių kalbą reikia mokytis ir praktikuoti. Dėl to, manau, lietuvių kl kursai, jie turi būti nemokami (Suhra, Zoom platforma 2024-04-16);

Pagrindinė problema yra lietuvių kalbos kursai, kuriuos aš neseniai baigiau per užimtumo tarnybą A1 lygį. Aš vis tiek norėjau tęsti, o jie sakė, kad antras kursas bus tik po metų. Tenka laukti metus, bet ten norėjau mokėti už labai brangius kursus, jie kainuoja tūkstančius eurų per mėnesį. Maniau, kad klubai turėtų būti pigesni. (Parviz, Vilnius 2024-04-09).

Kalbant apie sveikatą ir prieigą prie gydymo įstaigų, soc. darbuotojos ir vėl pabrėžia tadžikų pranašumą kitų migrantų atžvilgiu dėl jų rusų kalbos mokėjimo ir savarankiško galėjimo lankytis ir susikalbėti su gydytojais. Tačiau ne visi tadžikai kalba rusų kalba, dažniausiai moterys atvyksta mokėdamos tik tadžikų kalbą. Kunigunda pastebi, kad kalbos nemokėjimas bei žemas išsilavinimo lygis, dažnai trukdo moterims kreiptis pas gydytojus dėl įvairių klausimų, susijusių su menstruacijomis ir kontracepcija, bei kaip pavyzdį pateikia vienos tadžikės istoriją:

Viena moteris įsidėjo spiralę. Man atrodo dar gyvendama gal Rukloje [laikinojoje stovykloje – aut. past.]. Ir akivaizdu buvo, kad jai nebuvo suteikta pakankamai informacijos. Jinai nesuprato tiksliai, kas buvo padaryta, kaip tai veikia ir paaiškėjo, kad jinai metus laiko

kentė labai stiprius skausmus, įvairius šalutinius efektus, kurių turbūt neturėtų būti. (Kunigunda, Vilnius 2024-03-28).

Gražina iš savo patirties pastebi, kad psichinė sveikata tadžikams bent jau šiuo metu nėra prioritetas, kadangi jiems aktualesni yra įvairūs baziniai šeimos poreikiai.

Teigiama socialinė sanglauda ir konstruktyvūs asmenų bei grupių santykiai gali būti stiprus veiksnys, padedantis patenkinti pabėgėlių ir priimančiųjų bendruomenių humanitarinius ir vystymosi poreikius (UNDP Arab States 2022). Pabėgėlių psichinei sveikatai įtakos turi ne tik traumos, kurias jie patiria prieš persekiojimą ir bėgdami nuo persekiojimo, bet ir išgyvenimai perkėlimo proceso metu, o vėliau ir integruojantis į priimančiąją visuomenę (El-Bialy and Mulay 2015). Kaip pastebi abi specialistės, tadžikai neretai pastebi lietuvių šaltumą ir kitokį temperamentą, dėl ko migrantai pradeda save nuvertinti ar atsitapatinti nuo Lietuvos visuomenės:

Tos socializacijos trūksta. Esu girdėjusi iš pačių tadžikistaniečių, kad jie jaučiasi šiek tiek atstumti pačių lietuvių, nes jie, kaip jie patys sako, patys iš savęs, yra labai socialūs, komunikabilūs, jiems reikia to kontakto, jie nori eiti į svečius, nešti maistus, kviesti pas save ir taip toliau, ko lietuviai gal šiek tiek prisibijo, nes nu tiesiog mūsų yra kitokia natūra (Gražina, Vilnius 2024-03-26);

Manęs tadžikai yra klausę, kodėl lietuviai jų nemėgsta, vengia kaimynai bendrauti, net pasisveikinti, nežinau aš šiaip kodėl (Kunigunda, Vilnius 2024-03-28).

4.5. Tadžikų politinių migrantų santykis su jų bendruomene

Migracijos tinklų teorija teigia, kad migrantai dažnai pasikliauja migrantų tinklais savo bendruomenėje, kad palengvintų savo integraciją į naują aplinką (Ryan 2011). Tadžikų bendruomenė yra labai svarbus įrankis sėkmingai jų integracijai. Pagalba, kurią bendruomenė suteikia – tiek prieš atvykstant, tiek jau atvykus ir gyvenant šalyje (nuo teisinių iki socialinių problemų sprendimų), padeda migrantams sėkmingiau integruotis ir kurtis savo gyvenimą naujoje valstybėje. Kunigunda teigia, kad ši pagalba yra akivaizdi ir įvairiais buitinais klausimais, pavyzdžiui, būsto:

Tas šeimininkas dažniausiai sutinka nuomoti, galbūt kitai šeimai iš to pačio Tadžikistano ir tikrai matau, kad labai daug šeimų taip tarpusavyje susitaria. Keičiasi butais arba paskui pasiūlo ten kitiems, suranda kitus nuomininkus tai vat taip ir per savo bendruomenę pavyksta gyventi. (Kunigunda, Vilnius 2024-03-28).

Taip pat abi soc. darbuotojos pastebi, kad šis bendruomenės įsitraukimas ir pagalba vienas kitam apima visas sritis:

Jeigu kažkam pavyko įsidarbinti ir turi galimybę kažką dar atvesti į pavyzdžiui, tą pačią kompaniją, tikrai tuo užsiima. <...> (Gražina, Vilnius 2024-03-26);

Žmonos dažnai susitinka, galbūt prižiūri viena kitos vaikus ir panašiai, dalyvauja renginiuose, pačios organizuoja renginius. (Kunigunda, Vilnius 2024-03-28).

Kiekvienam pabėgėliui labai svarbu išlaikyti kontaktą su savo artimaisiais, likusiais kilmės šalyje. Dažnu atveju, jie jaučia *survivor guilt* (liet. išgyvenusiųjų / išsigelbėjusių kaltė) dėl to, kad turėjo galimybę pabėgti ir gauti prieglobstį saugioje vietoje. Dažnai, šią kaltę pabėgėliai bando „išpirkti“ padėdami savo šeimos nariams įvairiais įmanomais būdais – finansiškai, padėdami jiems atvykti pas juos, palaikydami tą emocinį ryšį (Goveas 2018). Didžioji dauguma tadžikų dar dabar palaiko ryšius su savo artimaisiais, likusiais Tadžikistane, tačiau teigia, kad tai yra ganėtinai sudėtinga. Dažniausiai, jie baiminasi dėl to, kad pokalbių yra klausomasi, kad artimieji bus iškviešti tarnybų pasiaiškinimui. Teisininkas Justas pastebi atsiradusią naują taktiką, kaip Tadžikistano valdžia bando paveikti išvykusius tadžikus – vaizdo įrašai, kuriuose šeimos nariai viešai išsižada savo vaikų:

Aš ir irgi esu susidūręs ir vienas man yra rodęs savo tėvo vaizdo įrašą, kurio jisai irgi atsižada, ir ir ten visaip prakeikia, grubiai tariant, <...> bet ten aišku, jokių nuoširdumų čia nėra ir bauginimo tokia taktika atsiradus. (Justas, Vilnius 2024-03-27).

Patys tadžikai dalinasi įvairiais pavyzdžiais – vieni teigia, kad sunkumų (pvz. galimybės kontaktuoti per socialinę mediją) mažai patiria, kiti beveik tiesiogiai nekontaktuoja su savo artimaisiais, bet tai daro pavyzdžiui per žmonos ar draugų artimuosius, arba kitais būdais. Sultan dalinasi pavyzdžiu, kaip jo artimieji buvo iškviešti į apklausą po vieno iš jų pokalbio telefonu, Madina teigia, kad pastaruoju metu darosi beveik neįmanoma saugiai bendrauti su artimaisiais, likusiais Tadžikistane.

Ten liko mano tėvai, sesuo. Sunku būna, labai sunku. (Madina, Vilnius 2024-04-15).

Gražina pasakojo apie vieną jos integruojamos šeimos pavyzdį, kuomet norėdami aplankyti Tadžikistane gyvenusį sergantį artimą asmenį, šeima nusprendė nuvykti į kaimyninę Centrinės Azijos šalį ir joje visiems susitikti. Visi informantai, turintys artimą ryšį su likusiais artimaisiais Tadžikistane, teigia, kad nerimas dėl jų išlieka visada. Ne vienas tadžikas taip pat dalinosi tuo, kad ilgisi gyvenimo Tadžikistane, kas irgi yra vienas iš *survivor guilt* simptomų. Pavyzdžiui, Parviz pasakojo apie savo namus sostinėje, kuriuos dar dabar prisimena:

Ten tik ką plyteles sudėję buvom, aš dar dabar jas atsimenu. (Parviz, Vilnius 2024-04-09).

Visi šie pavyzdžiai rodo, kad integracija yra procesas, persipynęs tiek su ryšių mezgimu tarp migranto ir priimančiosios valstybės, tiek ir su ryšiu išlaikymu, tarp migranto ir jo artimųjų, likusių kilmės šalyse.

4.6. Tadžikių moterų padėtis Lietuvoje: daugpatystė, smurto atvejai ir aktyvumas bendruomenėje

Moterų padėtis tadžikų bendruomenėje ir jų integracija yra skausminga problema, kurią pripažįsta specialistai bei patys pabėgėliai. Tai atsispindi ir informančių skaičiuje, kadangi tik trys moterys sutiko dalyvauti šiame tyrime. Specialistai įvardina du didžiausius sunkumus, kurie atsispindi tadžikių integracijoje – 1) poligamijos (daugpatystės) klausimas: antrų žmonių teisinis ir socialinis statusas Lietuvoje bei 2) smurto atvejai šeimoje. Antra žmona Lietuvoje yra laikoma vieniša mama (jei turi vaikų), o jų religinė santuoka nėra laikoma oficiali. Kaip pastebi specialistai, poligamija labai paplitusi tarp Islamo atgimimo partijos narių, ką jie garsiai vengia pripažinti. Tik vienas partijos narys interviu metu pripažino, kad santuoka, apie kurią mes kalbame, nėra vienintelė. Teisininkė Marija pastebi, kad pasitaiko tokių atvejų, kai šeimos atvyksta ir pasiprašo prieglobsčio dėl politinio persekiojimo, tačiau pabėgėlių priėmimo centrams pastebėjus smurto atvejus šeimoje, moterų prašymo priežastis keičiasi.

Situacijos būna įvairios, kai kurios susirenka vaikus pabėga iš Tadžikistano, kitos atvažiuoja į Lietuvą su vyru ir čia centruose [pabėgėlių priėmimo centruose – aut. past.] pastebima, kad prieš jas smurtaujama ir reikiama pagalba ir to pasekoje viskas paaiškėja ir dažniausiai tai reiškia, kad kinta prieglobsčio prašymo motyvai. (Marija, Vilnius 2024-03-28).

Socialinės darbuotojos taip pat pastebi šias problemas, tačiau pripažįsta, kad apie patiriamą smurtą šeimoje, moterys vengia kalbėti ir viskas lieka gandų formose. Tadžikės, su kuriomis teko kalbėti, taip pat vengė kalbėti šia tema, sakydamos, kad jų vyrai nesmurtauja, kad jų šeimose viskas yra gerai. Tačiau sunku įvertinti, kiek šiuose žodžiuose yra tiesos, nes tema yra labai jautri ir sudėtinga bei tam reikėtų išsamesnio tyrimo.

Šiuolaikiniame Tadžikistano politiniame kontekste, tauta laikoma moterimi, o kiekviena moteris – nacionaline nuosavybe, dėl ko kiekvienas klausimas susijęs su jų reprodukcija yra labai politizuotas. Tačiau moterų politinis aktyvumas yra labai atgrasomas (Nozimova 2022). Kalbant apie moterų įtraukimą į bendruomenės formavimą ir kūrimą Lietuvoje, Mahtab teigia, kad pastebi moterų tingumą įsitraukiant į šias veiklas. Ir nors šios veiklos, kuriomis moteris užsiima yra labai svarbios tadžikų bendruomenės ateičiai, jos nemato to reikšmingumo, lygindamos su vyrų veiklomis bendruomenės viduje.

Jos tingi, nenori, palieka visą tai vyrams <...> aš tai noriu, mokau vaikus tadžikų kalbos, apie religiją (Mahtab, Vilnius 2024-04-23).

Nisa, kuri atvyko būdama paauglė į Lietuvą pastebi, kad jų kultūroje nėra įprastas moterų aktyvumas ir įsitraukimas, dėl kurio ji kartais jaučia atotrūkį nuo savo bendraamžių:

Mano visos draugės turi vaikų, mums nebėra apie ką kalbėti. Aš vienintelė išvažiavau studijuoti <...> tėčiui buvo labai svarbu, kad įgyčiau išsilavinimą <...> bet aš jau noriu vaikų ir šeimos (Nisa, Vilnius 2024-04-12).

Nemažai tadžikių Lietuvoje įsidarbina, kuria verslus – Madina, šiuo metu neseniai pradėjusi savo verslą, teigia, kad jai tai buvo be galo svarbu ir jos svajonė yra plėsti šį turimą verslą. Kaip pastebi socialinės darbuotojos, dažnai šeimose yra paplitęs mąstymas, kad vyras turi išlaikyti šeimą, o moteris prižiūrėti vaikus. Tačiau kadangi šeimos didelės, tadžikai neretai turi tris ir daugiau vaikų, prasideda įvairūs finansiniai sunkumai, dėl ko tenka ir moterims įsidarbinti.

Tiek teisininkai, tiek socialinės darbuotojos nerimauja dėl moterų įgalinimo ir integracijos Lietuvoje. Jie pabrėžia, kad moterų balsas nėra išgirstamas ir tai kelia neramumų dėl jų padėties bendruomenės viduje. Patys tadžikai taip pat sutinka, kad tai yra problema, kurią reikia spręsti, tačiau paklauius, kokiais būdais ji bus sprendžiama, konkretaus atsakymo nebuvo gauta.

Apskritai kalbėti su tadžikėm aplanai visada buvo sudėtinga. „Nieko nežinau nieko nemačiau, nieko negirdėjau.“ <...> Vyrai sėkmingai integruojasi, dėl moterų nesu tokia įsitikinusi. (Marija, Vilnius 2024-03-28).

4.7. Tadžikų migrantų politinis aktyvumas Lietuvoje ir besikeičianti jų bendruomenė

Kaip jau ir ne kartą šiame darbe buvo minėta, tyrimo metu įvykęs teroro aktas Maskvoje ir bendruomenės nario sulaikymas gerokai apsunkino tyrimo eigą – ne vienas tadžikas atsisakė duoti interviu, kiti jaučia nerimą dėl jų saugumo užtikrinimo gyvenant Lietuvoje. Tais, su kuriais pavyko kalbėti, visi tadžikai smerkė šį teroro aktą ir pabrėžė nesantys užtikrinti, kad šio įvykio kaltininkai yra būtent tadžikai. Tie, kurie turėjo kontaktą su Rusijoje gyvenančiais tadžikais užsiminė, kad jie jaučia baimę būti grąžinami į Tadžikistaną arba išsiunčiami į fronto liniją. Kadangi interviu buvo imami tuo metu, kai tik buvo suimtas jų bendruomenės narys, tadžikai arba atsisakė kalbėti šia tema arba sakė nieko nežinantys, dėl kokios priežasties vyras yra suimtas, o kadangi šiuo metu vyksta tyrimas, oficialios ir viešai prieinamos informacijos šiuo klausimu nėra.

Tačiau tai nėra pirmas kartas, kuomet Tadžikistano pilietis buvo paskelbtas grėsme saugumui. Teisininkas Justas dalinasi vienu pavyzdžiu:

Buvo iš Švedijos grąžintas Tadžikistano pilietis į Lietuvą jis perduotas pagal tokią vadinamą Dublino procedūrą ir jisai buvo apkaltintas. Na, tiksliau ne apkaltintas, o buvo pateikta informacija, kad jisai susijęs su tuo metu įvyko Švedijoje teroro aktas ir būtent, kad jisai buvo susijęs su šitais asmenimis, kurie ir įvykdė teroro aktą. Ir tiesiog Migracijos departamentas viešai buvo išplatinęs ir išviešinęs šio asmens duomenis, kas yra ypatingai šiurkštus ir asmens duomenų pažeidimas ir tiesiogiai sukėlęs pavojų asmens laisvei ir

saugumui. Tai šis asmuo buvo galiausiai grąžintas į Tadžikistaną ir pagal jo giminės artimųjų parodymus man, na jis ir atsidūrė Tadžikistane, kalėjime. (Justas, Vilnius 2024-03-27).

Tačiau kalbant apie galimas terorizmo grėsmes Lietuvai, Justas teigia, kad šalyje tadžikai ir kiti musulmonai gyvena jau ilgą laiką, o bylos, susijusios su terorizmu, nebuvo islamiškojo terorizmo pobūdžio. Ir jei į Lietuvą šiuo metu atvyktų tadžikai iš Rusijos, rizika dėl jų ekstremizmo būtų maža, kadangi jie jau būtų buvę patikrinti ir ten:

Kalbant apie tuos teroristinius [nusikaltimus – aut. past.] Lietuvoje apskritai per visą istoriją su terorizmu buvo atrodo 2 bylos. Tai yra Kusaitė⁹ ir ir tas Micheal Campbell¹⁰ iš airių respublikonų armijos. Tai tų terorizmu bylų sakau, jos net ne su islamiškuoju terorizmu susiję. <...> ir Rusijoje saugumas FSB, jis ypatingai gerai dirba, jie ten, ką gali jau irgi išsiuntinėja, nuteisia, siunčia į Tadžikistaną tai aš manau, jei ir yra tokia rizika, tokių atvykstančių asmenų [radikalių asmenų – aut. past.], nes rizika jinai niekada nėra nulinė, bet tenai būtų, manau, ypač ypač maža, nes, kaip minėjau, Rusijos saugumas pats prafiltravęs, sugriežtinęs atvykimo tvarką. Tai, manau, tokių būtų labai labai maža rizika. (Justas, Vilnius 2024-03-27).

Informantai, priklausę partijai, iki šiol save pristato šios partijos nariais, kurie šiuo metu yra išsikėlę tikslą šviesti Lietuvos visuomenę apie tadžikus, musulmonus, ypač po juos neseniai sukrėtusių įvykių – teroro akto Maskvoje ir bendruomenės nario sulaikymo, dėl įtariamų grėsmės Lietuvos saugumui:

Matome, kad problema ta, kad mūsų visuomenė uždara, ir tai yra faktas. <...> Taigi viena iš priežasčių, tai buvo mano asmeninė idėja, kad mes, bendruomenė, taip pat turim priartėti prie lietuvių bendruomenės <...> visokie renginiai parodyti, kokie mes esam (Sultan, Vilnius 2024-04-23);

Manau, kad labai svarbu išlaikyti savo kultūrą, ypač mums, pabėgėliams, ir parodyti ją lietuviams. Mūsų centras yra puiki galimybė tai padaryti. (Amir, Zoom platforma 2024-04-16);

Man atrodo, kad labai svarbu parodyti, kad mes ne tokie [ne teroristai – aut. past.], kad mano apranga [mergina dėvi hidžabą – aut. past.] nieko blogo nedaro (Nisa, Vilnius 2024-04-12);

Mes vis dar esam aktyvūs, vyras dar rašo, dalinasi soc. medijoje (Mahtab, Vilnius 2024-04-23).

Kalbėdami apie savo politinį aktyvumą, tadžikai minėjo, kad rengdavo ir dalyvaudavo įvairiuose protestuose prieš Tadžikistano valdžią ir kitose šalyse – dažniausiai tai būdavo Turkija.

---

⁹ Eglė Kusaitė buvo sulaikyta 2009 metų spalį, kai rengėsi vykti į Maskvą. Pagal kaltinimus, iš ten ji ketino keliauti į Čečėniją ir susisprogdinti prie karinio objekto. 2016 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas visiškai išteisino Kusaitę (Andriukaitytė 2019).

¹⁰ Micheal Campbell 2011 metais buvo nuteistas 12 metų kalėti dėl rengimosi daryti kontrabandą, disponavimo šaunamaisiais ginklais ir pasikėsinimo teikti paramą sukarintai Airijos grupuotei „Tikroji Airijos respublikonų armija“ („Real IRA“) (Chadasevičius 2011).

Tačiau, ne vienas tadžikas turėjo išvykti iš Turkijos, nes Tadžikistano vyriausybė prašydavo pagalbos gražinant tadžikus atgal į jų gimtinę, kur jų laukdavo kalėjimas. Dėl to, jiems teko išvykti į kitą šalį – šiuo atveju Lietuvą – ir pasiprašyti prieglobsčio. Kai valstybės smurtą ir persekiojimą išgyvenę asmenys užsitikrina prieglobstį demokratinėse šalyse, jie įgyja galimybę tęsti savo politinį aktyvumą ir reikšti savo balsus naujais būdais (Selim 2018).

Šiuo metu politiniai migrantai iš Tadžikistano susiduria su gana sudėtingu laikotarpiu – teroro akto atgarsiai, bendruomenės nario sulaikymas, darbo migrantų iš Tadžikistano išaugęs skaičius Lietuvoje. Politiniai migrantai, stebėdami besikeičiančią tadžikų diasporą Lietuvoje, pateikia ir susirūpinimą dėl savo saugumo Lietuvoje, ypač po pastarųjų įvykių – pateikia pavyzdžių, kad į renginius kviečia tik iš anksčiau pažįstamus tadžikus, o ne visus. Vieni šį sprendimą sieja su tuo, kad šiems darbo migrantams grįžus į Tadžikistaną nekiltų problemų su valdžia, kiti – su jų pačių saugumu Lietuvoje:

Kiti tadžikai bijo su mumis susisiekti. Ten stebi, kas draugauja su šiomis opozicijomis. Tada grįžę pasakys arba susiras per telefoną. Jie arba pateks į kalėjimą, arba atims iš jų pinigų. (Parviz, Vilnius 2024-04-09);

Mes matome tuos padidėjusius skaičius, bet nenorim su jais kalbėti, bijom dėl mūsų saugumo <...> su jais apie politiką mes nekalbam <...> aš rečiau vaikštau į mečetę, kai jie atvažiavo (Sultan, Vilnius 2024-04-23);

Lietuvoje mane tėtis nuo jų [tadžikų, kurie nėra partijos ir bendruomenės nariai – aut. past.] apsaugotų, čia [mergina šiuo metu studijuoja ne Lietuvoje – aut. past.] ne <...> aš vengiu su tadžikais čia kalbėti, aš jų nežinau, aš labiau bendrauju su kitais (Nisa, Vilnius 2024-04-12).

Manau, tai turėtų įtakos jų gyvenimo saugumu Lietuvoje [išaugęs darbo migrantų skaičius iš Tadžikistano – aut. past.] Iš tikrųjų, kadangi Lietuvoje gyvena aukšto tikrai rango įtakingi partijos atstovai net prieš tuos metus, kai nebuvo dar tokie didėjanti darbo migracija iš Centrinės Azijos, jie jau tuomet buvo man išreiškę tam tikras baimes dėl savo saugumo. Tai paskutinis įvykis, kai mes matėm, Rusijos opozicionierius Volkovas buvo užpultas, niekada negali žinoti, kada aukšto rango Tadžikistano opozicionierius gali būti užpultas. Mes žinom tą Tadžikistano valstybės praktiką, kai asmuo gali būti pagrobtas. (Justas, Vilnius 2024-03-27).

Interviu metu buvo pastebima baimė, kalbant apie šiuos patiriamus sunkumus – ne vienas tadžikas užsiminė, kad bijo netekti pabėgėlio statuso, bijo būti atpažinti ir susekti. Tas politinis persekiojimas, kurį jiems teko patirti gyvenant Rusijoje ar Turkijoje, jis tarsi šiuo metu grįžta į jų erdvę gyvenant Lietuvoje jau kitu pobūdžiu – per darbo migrantus.

4.8. Tadžikų bendruomenės ateities perspektyvos Lietuvoje

Pabėgėliai susiduria su dvilypiais jausmais – jie netenka namų kilmės šalyje, netenka savo identiteto, kurį turi iš naujo performuoti naujoje valstybėje (Papadopoulou 2007). Tadžikams, islamas ir tadžikų kultūra yra ypač svarbi jų dalis, kurią jiems yra svarbu dalintis ir su ateities kartoms. Vyresnio amžiaus tadžikai, su kuriais teko kalbėtis, minėjo pagrindinius akcentus, kurie jiems yra svarbūs: 1) kad vaikai mokėtų tadžikų kalbą; 2) kad vaikai būtų musulmonai; 3) kad jų tradicijos ir įvairios šventės ir toliau būtų švenčiamos bendruomenėje; 4) kad jie ir toliau save laikytų tadžikais. Tačiau, dauguma tadžikų Lietuvą, o ne Tadžikistaną jau laiko savo namais. Tas ypatingai atsispindi jaunesnėje kartoje:

Jei reiktų vėl bėgti kur iš Tadžikistano, pasirinkčiau Lietuvą. Lietuva man tapo namais. Aš ją labai myliu. O kai kur išvažiuoju, pasiilgstu (Parviz, Vilnius 2024-04-09);

Aš vaikams sakysiu, kad esu tadžikė iš Lietuvos. Čia yra mano namai (Nisa, Vilnius 2024-04-12).

Jos egzistuoja atskirai tos 2 bendruomenės dalys, per kažkokias dideles svarbias šventes visi susitinka kartu, na dalyvauja švenčia, bet paskui vis tiek jie labiau laikosi atskirai. <...> Yra ta centrinė bendruomenė ir jinai yra labiau iš labiau religingų žmonių. Jinai tikrai gerai veikianti. <...> Ir yra tokia atskilusi bendruomenės dalis iš tų mažiau religingesnių, kurie galbūt nueina į barą išgerti vakare, ko tikrai nedarytų ta kita dalis bendruomenės, tai vat jie irgi tarpusavyje [kartu su afganais, kurie yra mažiau religingi – aut. past.] susitinka. (Kunigunda, Vilnius 2024-03-28).

Tai, kad bendruomenė yra labai uždara pastebi visi – tiek patys tadžikai, tiek ir specialistai. Vyrai pripažįsta, kad jų bendruomenė yra labai tradiciška, kad trūksta lankstumo tiek vyrams, tiek moterims bendruomenėje. Jie pabrėžia, kad tai yra ne islamiško, bet tadžikų kultūrinio palikimo paisyimas, kuris trukdo keistis šiai nusistovėjusiai tvarkai. Į tai įeina ne tik moterų padėties, tačiau ir religijos klausimas, įsileidimas į bendruomenę kitų religijų bei pilietybių atstovų. Centrinėje Azijoje dažnai rūpinamasi dėl jaunų moterų saugumo, todėl yra svarbu, kad dukros būtų apsaugotos (Ismailbekova 2013). Tadžikistane vis labiau yra akcentuojamas genofondo išsaugojimas, todėl tadžikų moterims siekia neleisti tuoktis už užsieniečių. 2011 metais buvo pakeistas šalies Šeimos kodeksas, įpareigojantis užsieniečius, norinčius susituokti su Tadžikistano pilietėmis, šalyje gyventi bent metus, pasirašyti vedybų sutartį, aprūpinti savo sutuoktinę pragyvenimo ištekliais ir gyvenamąja vieta (Nozimova 2022). Tai ypač atitraukė tadžikas nuo užsieniečių vyrų, su kuriais galėtų kurti šeimą. Tas matosi ir pabėgėlių tadžikų tarpe. Kunigunda pastebi, kad tadžikai, kuomet kalba apie savo suaugusius vaikus, pažymi, kad jų santuokos dažnai yra sutaromos iš anksto ir tai vyksta tik jų bendruomenės rate Lietuvos, ES bei Tadžikistano mastu:

Yra buvę atveju, kai online susituokia, parašo tą dokumentą, o tada žmoną kviečiasi į Lietuvą šeimos sujungimo pagrindu (Kunigunda, Vilnius 2024-03-28).

Santuokos klausimas išlieka itin aktualus ir pabėgėlių šeimos bei bendruomenės rate. Nisa teigia, kad su šeima kalba apie jos rengimąsi santuokai ir tėvams bei jai pačiai yra svarbiausia, kad vyras būtų musulmonas – jo pilietybė nėra tokia svarbi. Tačiau ji pripažįsta, kad tokie atvejai jų bendruomenėje yra reti.

Kalbant apie religijos klausimą, neretas tadžikas pastebi, kad jų nuomonės apie religijos svarbą, bendravimą su kitataučiais, skiriasi.

Man religija svarbi, bet aš noriu būti laisvas, o tas ne visiems patinka (Parviz, Vilnius 2024-04-09);

Pavyzdžiui, religinėj mokykloj dukrai sakė nebendrauti su nemusulmonais vaikais. Man tai nepatinka. Aš iš karto dukrai pasakiau, kad islamas moko ne to (Sultan, Vilnius 2024-04-23).

Šią problemą tadžikai pastebi ir patys pripažįsta, kad ją bus ganėtinai sudėtinga spręsti, tačiau yra optimistiški, kad pavyks. Paklausus, koks šis bendruomenės uždarumas ir tradicijų laikymasis gali turėti poveikį ateities kartoms, tadžikai konkrečiau atsakymo neturėjo.

IŠVADOS

Šiame magistro baigiamajame darbe, remdamasi „stūmimo-traukos“ ir migracijos tinklo teorijomis siekiau atskleisti politinių migrantų iš Tadžikistano emigraciją skatinančius veiksnius bei jų integracijos proceso patirtis Lietuvoje. Nors tadžikų bendruomenė veikia kaip vienas iš „traukos“ veiksnių atvykti į Lietuvą tadžikams migrantams bei jų integraciją Lietuvoje palengvinantis veiksnys, tuo pačiu besikeičianti tadžikų diaspora dėl darbo migrantų atvykimo, suteikia nesaugumo jausmą politiniams migrantams, kas skatina jų dar didesnę uždaramą, kuris trikdo jų integracijos procesą Lietuvoje.

Darbe analizuotas imigracijos ir integracijos politikos Lietuvoje kontekstas padeda geriau suprasti politinių tadžikų migrantų padėtį Lietuvoje, kadangi didžioji dauguma iš jų yra gavę prieglobstį Lietuvoje ir dalyvavę integracijos programoje. Prieglobstį jau gavę asmenys dažniausiai susiduria su lietuvių kalbos mokymosi iššūkiu, kadangi yra pastebimas mokymo centralizavimo valstybiniu mastu trūkumas. Tačiau su iššūkiais susiduria įvairaus statuso migrantai. Pavyzdžiui, 2021 m. per pasienį su Baltarusija Lietuvą pasiekusi išaugusi migracijos banga ir atsakas į ją įrodė, kad Lietuva tam nebuvo pasirengusi. Pastebima, kad šiame klausime yra dar kur tobulėti ir apie ką diskutuoti kartu su įvairiomis institucijomis bei NVO, siekiant užtikrinti tinkamą sprendimą įvairiems klausimams. Pavyzdžiui – tinkama prieiga prie prieglobsčio paslaugų, įvairaus teisinio statuso migrantų prieiga prie bazinių poreikių tenkinimo bei stipresnis bendradarbiavimas dėl jų integracijos į Lietuvos visuomenę ir pan.

Tadžikistano sociopolitinis kontekstas yra ypatingai aktualus, norint suprasti politinių migrantų „stūmimo“ veiksnius, dėl kurių jiems teko emigruoti iš savo kilmės šalies. Tokie elementai kaip pilietinis karas, ekonominė šalies padėtis ir korupcija, žmogaus teisių pažeidimai, išsisknijęs šalies prezidento E. Rahmono autokratinis valdymas stipriai paveikia žmonių tiek ekonominę, tiek ir politinę emigraciją.

Svarbiausias tiesioginis politinių migrantų iš Tadžikistano „stūmimo“ veiksnys buvo iškeliamos baudžiamosios bylos ekstremizmo pagrindais ir politinis persekiojimas dėl priklausymo arba prijautimo opozicinei Islamo atgimimo partijai, kuri 2015 m. buvo paskelbta teroristine organizacija Tadžikistane. Kalbinti informantai išvykdami iš Tadžikistano pirmiausiai bandė kurtis gyvenimą Turkijoje arba Rusijoje, tačiau politinis persekiojimas pasiekė juos ir ten.

Pagrindiniai „traukos“ veiksniai dėl ko tadžikai atvyko į Lietuvą buvo saugumas, galimybė pasiprašyti prieglobsčio ir nemaža čia esanti jų bendruomenė. Šiuo metu šie „traukos“ veiksniai, kurie lėmė atvykimą į Lietuvą nebėra tokie užtikrinti. Neseniai nutikę įvykiai – teroro aktas Maskvoje, bendruomenės nario sulaikymas bei pasikeitusi tadžikų diaspora išaugus darbo migrantų skaičiui iš Centrinės Azijos, paveikia politinių migrantų saugumo jausmą ir pačios bendruomenės (kurią sudaro partijos nariai ir jos bendraminčiai) politinį aktyvumą. Saugumo užtikrinimas šiuo metu yra itin

aktualus politinių tadžikų migrantų tarpe, kuris skatina ir migrantų uždaramą nuo visuomenės. Toks jų pasirinkimas trikdo jų integracijos procesą Lietuvoje. Taip pat yra pastebimas nerimas dėl pabėgėlio statuso išlaikymo ir lietuvių požiūrio į juos.

Tadžikų migrantų tinklas Lietuvoje pradėjo formuotis tuo metu, kuomet vyrai gavę prieglobstį iš karto pradėjo teikti dokumentus dėl žmonių ir vaikų atvykimų šeimos sujungimo pagrindu. Vėliau, šis tadžikų tinklas plėtėsi per partiją, kuomet bendrapartiečiams ar partijos bendraminčiams dėl patiriamo persekiojimo siūlydavo atvykti į Lietuvą pasiprašyti prieglobsčio, teikdavo pagalbą įrodant pažeidžiamumą bylose, padėdavo rūpintis įvairiais baziniais poreikiais – susirandant būstą, darbą ir panašiai.

Politiniai migrantai ir toliau yra politiškai aktyvūs, jų įkurto Tadžikistano Baltijos kultūros centro tikslas yra užmegzti kontaktą tarp lietuvių ir tadžikų bendruomenių, šviesti Lietuvos visuomenę apie savo bendruomenę, ypač po neseniai įvykusių sukrėtusių nutikimų.

Bendruomenėje yra pastebimos problemos, kurias įvardina ir NVO specialistai, dirbantys su šia tiksline migrantų grupe – lietuvių kalbos (ne)mokėjimas ir moterų padėtis. Tadžikai Lietuvoje gali gyventi pakankamai savarankiškai, kadangi dauguma kalba rusiškai ir to jiems pakanka norint patenkinti bazinius poreikius. Tačiau kaip pastebi specialistai, lietuvių kalbos mokymosi poreikis kyla ir tam reikia geresnio bendradarbiavimo su įvairiomis Lietuvos Respublikos institucijomis, kad šis mokymasis būtų centralizuotas ir įvairiems migrantams būtų pasiekiamas bei prieinamas. Dauguma migrantų turi dirbti nekvalifikuotą darbą, nes neišmoksta lietuvių kalbos. Šis klausimas taip pat turėtų būti svarstomas, nes šalis netenka aukštą kvalifikaciją turinčių migrantų specialistų, kurie negali dirbti pagal savo specialybę, nes susiduria su įvairiais iššūkiais – kalbos nemokėjimu, kvalifikacijos dokumentų nepatvirtinimu ir pan.

Specialistai dirbantys su šiais asmenimis nerimauja dėl moterų integracijos ir įgalinimo jų bendruomenėje ir už jos ribų. Tai atsiskleidžia ir per moterų patirtis lankantis įvairiose institucijose, kuomet jų prieiga prie šių paslaugų priklauso nuo jų pačių turimų vertėjų (kurie dažniausiai būna jų pačių vyrai). Tai paveikia ir paslaugų kokybę, kadangi nėra neutralaus santykio tarp migranto ir vertėjo, o tuomet daug klausimų ir situacijų yra nežinomi institucijoms arba nevyriausybinėms organizacijoms, kurios galėtų paveikti moterų integraciją Lietuvoje. Daugpatystė ir smurto atvejai šeimose yra pastebimi, tačiau patys tadžikai apie tai nekalba.

Tadžikų bendruomenės uždaramas ir tradicijų laikymasis paveikia santykį tarp jaunosios ir senosios kartos tadžikų – jaunieji tadžikai pradeda save laikyti Lietuvos dalimi, o ne Tadžikistano. Joje jaučiasi ir dvilypiškumas, kuomet vieni jau nori atsiskirti nuo religijos ir Tadžikistano kultūrinio lauko, kiti stengiasi žūtbūt tai išlaikyti bendruomenės viduje. Akivaizdu, kad šios problemos ateityje tik dar labiau ryškės, kai užaugs tiek vaikai gimę Tadžikistane, bet augę kitose šalyse (dar kitaip vadinami pusantrios kartos migrantai), tiek ir antros kartos migrantai.

Ateityje yra galimi tyrimai apie moterų padėtį tadžikų bendruomenėje, terorizmo ir ekstremizmo tema, darbo migrantų migracijos patirties analizė, rusakalbių migrantų lietuvių kalbos mokymosi motyvacija ir iššūkiai bei kiti.

BIBLIOGRAFINIS SĄRAŠAS

1. 86 str. | Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties <https://www.infolex.lt/ta/98647:str86>
2. Africa Educational Trust. 1998. *Refugee Education, Training and Employment in Inner London: A Baseline Study*, London: London FOCUS Central London and the Refugee Training Partnership.
3. Akar, Sevda, and M. Mustafa Erdoğan. 2018. “Syrian Refugees in Turkey and Integration Problem Ahead” In: *Journal of International Migration and Integration* 20 (December): 925-940. <https://doi.org/10.1007/s12134-018-0639-0>.
4. Alastair Ager, Alison Strang. 2008. “Understanding Integration: A Conceptual Framework”. *Journal of Refugee Studies* 21, no. 2 (April): 166-191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>
5. Aleef, Dastan. 2021. “Identity and Power—The Discursive Transformation of the Former Islamic Revival Party of Tajikistan” In: *Between Peace and Conflict in the East and the West* edited by Anja Mihr, 175-193. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77489-9_9
6. Al-Khudairy, Saleh I.A. 2024. “Theories of Migration: Sociological and Conceptual Dilemmas”. *European Journal of Sustainable Development* 13, no. 1: 31. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2024.v13n1p31>
7. Amnesty International, 2022. “Lithuania: Pushbacks, illegal detention, deception and abuses against refugees and migrants” <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/06/lithuania-pushbacks-illegal-detention-deception-and-abuses-against-refugees-and-migrants/>
8. Andriukaitytė, Milena 2019. „JT Žmogaus teisių komitetas: Lietuva pažeidė E.Kusaitės teisę į saviraiškos laisvę“ *BNS Rugsėjo 19*, 2019. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/jt-zmogaus-teisiu-komitetas-lietuva-pazeide-e-kusaites-teise-i-saviraiskos-laisve-56-1204976?utm_medium=copied
9. Berry, John W. 2005. “Acculturation: living successfully in two cultures.” In: *International Academy for Intercultural Research* edited by Seth Schwartz, 697-712. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2005.07.013>
10. Bieliauskaitė, Gintarė 2021. *Vadinti namais: ukrainiečių ir baltarusių moterų patirtys gyvenant Lietuvoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
11. Birger, Lior and Yochay Nadan 2021. “Social workers and refugee service users (re)constructing their relationships in a hostile political climate” In: *Journal of Social Work* 22, no. 2, 402-421. <https://doi.org/10.1177/14680173211009739>

12. Bystrova, Julija. 2010. *Uzbekų kultūrinė adaptacija Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
13. Blau, Peter M. 1960. "A theory of social integration". In: *American Journal of Sociology*, 65, no. 6, 545–556. <https://doi.org/10.1086/222785>
14. Bloemraad, Irene, Victoria M. Esses, Will Kymlicka, and Yang-Yang Zhou. 2023. "Unpacking immigrant integration: Concepts, mechanisms, and context" In *World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies* edited by The World Bank. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023/backgroundpapers>
15. Boyd, Monica 1989. "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas." In: *International Migration Review* edited by Sage Publications, Inc., 638-670. <https://doi.org/10.2307/2546433>
16. Castles Stephen, M. Korac, E. Vasta and S. Vertovec. 2001. *Integration: Mapping the Field*. Oxford: The Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre, University of Oxford.
17. Castles, Stephen, Hein de Haas and Mark J. Miller. 2014. *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Washington: Guilford Press.
18. Chadasevičius, Saulius 2011. „Michaelas Campbellas dėl terorizmo nuteistas kalėti 12 metų“ *15min.lt* Spalio 21, 2011. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/michaelas-campbellas-del-terorizmo-nuteistas-xx-metu-59-175953?utm_medium=copied
19. Cooley, Alexander and John Heathershaw. 2017. *Dictators Without Borders: Power and Money in Central Asia*. New Haven and London: Yale University Press.
20. Crisp, Jeff. 1999. "Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and their Impact on Asylum Flows and Regimes", no.7, Geneva: UNHCR.
21. Douglas, Paul, Martin Cetron and Paul Spiegel 2019. "Definitions matter: migrants, immigrants, asylum seekers and refugees", In: *Journal of Travel Medicine*, 26, no. 2. <https://doi.org/10.1093/jtm/taz005>
22. Drever, Anita I., and William A. V. Clark. 2002. "Gaining Access to Housing in Germany: The Foreign-Minority Experience." In: *Urban Studies* 39, no. 13: 2439–2453. <http://www.jstor.org/stable/43196837>.
23. Duan, Hao 2012. *Embodied Migration: an Affective Understanding of the Push-pull Theory* PhD diss., UNSW Faculty. <https://doi.org/10.26190/unsworks/15749>
24. El-Bialy, Rowan, and Shree Mulay 2015. "Two Sides of the Same Coin: Factors That Support and Challenge the Well Being of Refugees Resettled in a Small Urban Center." In: *Health & Place* 35, no. 1, 52-59. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2015.06.009>.

25. Erlich, Aaron 2006. "Tajikistan: From Refugee Sender to Labor Exporter" *Migration Policy (n.d.)* <https://www.migrationpolicy.org/article/tajikistan-refugee-sender-labor-exporter>
26. European Commission, 2004. "Integration". *European Commission (n.d.)* https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/legal-migration-and-integration/integration_en
27. European Commission, 2022. "Temporary Protection ". *European Commission (n.d.)* https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system/temporary-protection_en
28. Freedom House 2022. "Tajikistan overview". *Freedom House (n.d.)* <https://freedomhouse.org/country/tajikistan/freedom-world/2022>
29. Gyulumyan, Gohar and World Bank Group 2018. "Tajikistan: A Changing Regional Environment- Critical to Capitalize". <http://www.worldbank.org/en/country/tajikistan>
30. Goveas, Jacinta and Sudharshana Coomarasamy 2018. "Why am I still here? The impact of survivor guilt on the mental health and settlement process of refugee youth." In: *Today's youth and mental health: Hope, power, and resilience* edited by S. Pashang, N. Khanlou, & J. Clarke, 101-117. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64838-5_6
31. Grandin Giulia, 2019. *The influence of migrants' networks on migratory movements how migrants can undermine further migration flows* Bachelor thesis, Università Ca' Foscari Venezia.
32. Gurak T. Douglas and Maria Fe Caces 1992. "Migration networks and the shaping of migration systems" In: *International Migration Systems a Global Approach* edited by Mary M. Kritz, Lin Lean Lim and Hania Zlotnik, 150-176. Oxford: Oxford University Press.
33. Gwydir, Holly, 2019. "A Study on Poverty in Tajikistan". *The Libraries Student Research Prize*. 15, no. 1.
34. Haug, Sonja 2008. "Migration Networks and Migration Decision-Making." In: *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34, no. 4, 585-605. <https://doi.org/10.1080/13691830801961605>
35. Heath, A., & Schneider, S. L. (2021). Dimensions of Migrant Integration in Western Europe. *Frontiers in Sociology*, 6, 1-21 <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.510987>
36. Heckmann, Friedrich and Wolfgang Bosswick 2006. *Integration of Migrants: Contribution of Local and Regional Authorities*. Eurofound. Ireland. https://www.researchgate.net/publication/297802930_Integration_of_Migrants_Contribution_of_Local_and_Regional_Authorities
37. International Foundation for Electoral Systems 2002. "Annex to Final Project Report, Republic of Tajikistan, October 1, 1997 - September 30, 2002: Manual for Election Observers (2000)" <https://www.ifes.org/publications/annex-final-project-report-republic-tajikistan-october-1-1997-september-30-2002-manual>

38. IOM 2015. “Labour Migration” *International organization of migration (n.d.)* <https://tajikistan.iom.int/labour-migration>
39. IOM Lietuvoje, 2022. „Migracijos departamentas išleido 2021 m. Migracijos metraštį“ *International organization of migration (n.d.)* <https://lithuania.iom.int/lt/news/migracijos-departamentas-isleido-2021-m-migracijos-metrasti>
40. IOM, 2012. “IOM and Migrant Integration” *International organization of migration (n.d.)* https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/migrated_files/What-We-Do/docs/IOM-DMM-Factsheet-LHD-Migrant-Integration.pdf
41. Ismailbekova, Aksana. 2013. “Coping Strategies: Public Avoidance, Migration, and Marriage in the Aftermath of the Osh Conflict, Fergana Valley.” *Nationalities Papers* 41, no. 1: 109–27. <https://doi.org/10.1080/00905992.2012.748736>.
42. Įvairovės plėtros grupė (n.d.) „Migracijos, prieglobsčio ir integracijos samprata: sociologinis ir politologinis požiūris.“ <https://www.diversitygroup.lt/wp-content/uploads/2016/11/Summary.pdf>.
43. Jakulevičienė, Lyra. 2022. “Refugees in Lithuania: what international and EU law tells us?” *Office of the Equal Opportunities Ombudsperson*, March 24, 2022. <https://lygybe.lt/en/news/refugees-in-lithuania-what-international-and-eu-law-tells-us/>.
44. Juškevičienė, Agnė. 2023. “Third-Country Nationals and Stateless Persons Learn The Language Of Host Country: What Possibilities Are Available In Lithuania?”. In: *International Journal of Social Science And Human Research*, no. 6: 35-45. <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v6-i1-06>
45. Klarenbeek, Lea M. 2021. “Reconceptualising ‘integration as a two-way process’” In: *Migration Studies*, no. 9: 902-921. <https://doi.org/10.1093/migration/mnz033>
46. Kouider, Mohamad. 2021. *Syrian Secondary Migration A study on push and pull factors behind the irregular migration of Syrians from Turkey to Europe* Master’s thesis, Malmö University.
47. Landes, Carissa Mary 2016. *Legitimacy and Islamic Symbols in Contemporary Tajikistan*. Master’s thesis. University of North Carolina.
48. Laruelle, Marlene 2007. “The Return of the Aryan Myth: Tajikistan in Search of a Secularized National Ideology”. In: *Nationalities Papers*. 35, edited by Harris Mylonas, no 1: 51-70. <https://doi.org/10.1080/00905990601124462>.
49. Lee, Everett S. 1966. “A Theory of Migration.” In: *Demography* 3, edited by The Population Association of America, no. 1: 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>.
50. Lemon, Edward 2015. “Daesh and Tajikistan: The Regime’s (In)Security Policy.” In: *The RUSI Journal* 160, no. 5: 68-76. <https://doi.org/10.1080/03071847.2015.1102550>

51. Lemon, Edward, and H el ene Thibault 2018. "Counter-Extremism, Power and Authoritarian Governance in Tajikistan." In: *Central Asian Survey* 37, no. 1: 137-159. <https://doi.org/10.1080/02634937.2017.1336155>.
52. Lemon, Edward, and Oleg Antonov 2021. "Nationalism and Authoritarianism in Emomali Rahmon's Tajikistan" In CBEES State of the Region Report 2021 *The Many Faces of the Far Right in the Post-Communist Space*, edited by Ninna M orner: 171-177.
53. Lergetporer, Philipp; Marc Piopiunik and Lisa Simon 2021. "Does the education level of refugees affect natives' attitudes?" In: *European Economical Review* 134. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2021.103710>
54. Lerpold, Lin,  rjan Sj oberg and Karl Wennberg 2023. "Migration, Integration, and the Pandemic". In: *Migration and Integration in a Post-Pandemic World* edited by Lin Lerpold,  rjan Sj oberg and Karl Wennberg, no. 1: 1-28. https://doi.org/10.1007/978-3-031-19153-4_1
55. Li, Susan S. Y., Belinda J. Liddell and Angela Nickerson 2016. "The Relationship Between Post-Migration Stress and Psychological Disorders in Refugees and Asylum Seekers" In: *Current Psychiatry Reports* edited by Michelle B. Riba, 18, no. 82. <https://doi.org/10.1007/s11920-016-0723-0>
56. Lietuvos Raudonasis Kry zius 2023. *Metinė steb senos ataskaita 2022 02 04 – 2023 02 22* <https://redcross.lt/dokumentai-ir-leidiniai/>.
57. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties, 2004 m. balandžio 29 d. Nr. 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232378/asr>
58. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2023. Užsieniečių integracija <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/uzsienieciuintegracija?lang=lt>.
59. Makarevičiūtė, Austėja and Jurgis Vedrickas. 2020. „Atsako į Europos migracijos krizę ir migracijos politikos pokyčių ES bei Lietuvoje 2015–2020 m. apžvalga” *Rytų Europos studijų centras*. <https://www.eesc.lt/wp-content/uploads/2022/09/eesc-tyrimas-atsako-i-europos-migracijos-krize.pdf>
60. Massey Douglas S., Felipe García España 1987. "The Social Process of International Migration" In: *Science* 237, 733-738. DOI:10.1126/science.237.4816.733
61. Massey, Douglas S. 1988. "Economic Development and International Migration in Comparative Perspective." In: *Population and Development Review* 14, no. 3: 383–413. <https://doi.org/10.2307/1972195>.
62. Massey, Douglas S. 1999. "International Migration at the Dawn of the Twenty-First Century: The Role of the State." In: *Population and Development Review* 25, no. 2: 303–322. <http://www.jstor.org/stable/172427>.

63. Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, and J. Edward Taylor, 1993. "Theories of International Migration: A Review and Appraisal." In: *Population and Development Review* 19, no. 3: 431–466. <https://doi.org/10.2307/2938462>.
64. Matveeva, Anna 2009. "Tajikistan: 'Revolutionary situation' or a Resilient state?" *EUCAM Policy Brief* <https://aei.pitt.edu/13587/>
65. Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (n.d.) *Noriu gauti prieglobstį LR* <https://www.migracija.lt/noriu-gauti-prieglobst%C4%AF-lr>
66. Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (n.d.) *2023 m. migracijos metraštis* <https://migracija.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/-uXUnVVGpo.pdf>
67. Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (n.d.) *Dublino procedūra: faktai ir skaičiai* <https://migracija.lrv.lt/lt/naujienos/dublino-procedura-faktai-ir-skaiciai/>
68. Nozimova, Shahnoza 2022. "Imagined Women: Bearing, Rearing, and Wearing the Tajik Nation" In: *Central Asian Affairs*, edited by Diana Kudaibergenova, no. 2: 324-350. <https://doi.org/10.30965/22142290-bja10033>
69. Pannier, Bruce 2022. "Explainer | Why Tajikistan's Pamiris don't trust their government". *Eurasianet* May 23, 2022. <https://eurasianet.org/explainer-why-tajikistans-pamiris-dont-trust-their-government>
70. Papadopoulos, Renos K. 2007. "Refugees, Trauma and Adversity-Activated Development." In: *European Journal of Psychotherapy & Counselling* 9, no. 3: 301-312. <https://doi.org/10.1080/13642530701496930>
71. Park, Robert E., Ernest W. Burgess 1921. Introduction to the Science of Sociology. <https://www.gutenberg.org/files/28496/28496-h/28496-h.htm>
72. Pazhwak, Barmak 2022. "Russia's Ukraine War Weighs Heavily on Tajikistan" *United States Institute of Peace*, May 5, 2022. <https://www.usip.org/publications/2022/05/russias-ukraine-war-weighs-heavily-tajikistan>
73. Poros, Maritsa 2011. "Migrant Social Networks: Vehicles for Migration, Integration, and Development" *Migration Information Source*, March 30, 2011. <https://www.migrationpolicy.org/article/migrant-social-networks-vehicles-migration-integration-and-development/>
74. Ravenstein, E. G. 1889. "The Laws of Migration." In: *Journal of the Royal Statistical Society* 52, no. 2: 241–305. <https://doi.org/10.2307/2979333>.

75. Ryan, Louise 2011. "Migrants' Social Networks and Weak Ties: Accessing Resources and Constructing Relationships Post-Migration" In: *The Sociological Review* 59, no. 4: 707-724. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2011.02030.x>
76. Samers, Michael and Michael Collyer 2016. *Migration. Key Ideas in Geography*. London and New York: Routledge.
77. Scarborough, Isaac 2016. "(Over)determining social disorder: Tajikistan and the economic collapse of perestroika ". In: *Central Asian Survey*. 35, no. 3:1-25. <https://doi.org/10.1080/02634937.2016.1189679>
78. Schmitz, Andrea 2019. "Tajikistan on the road to totalitarianism" *German Institute for International and Security Affairs* <https://doi.org/10.18449/2019C10>
79. Schott, Judith, and Alix Henley, 1996. *Culture, Religion and Childbearing in a Multiracial Society: A Handbook for Health Professionals*. Butterworth-Heinemann
80. Sciortino, Giuseppe 2005. "How different can we be? Parsons' societal community, pluralism, and the multicultural debate" In: *Bershadly After Parsons*, 111-136.
81. Scottish Executive, 2002. "Fair for All: Working Together towards Culturally Competent Services", *Scottish Executive Health Department Guidance Letter*, June 2002.
82. Seyidov, Ilgar. 2019. "On social integration process with refugees in Turkey: how can NGOs be more effective?" In: *International Journal of Inclusive Education*, 25, no. 1: 7–21 <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1673955>
83. Selim, Amany 2018. "Being an Activist and Becoming a Refugee: Conflicting Subjectivities?" *Universitetet I Bergen*, August 14, 2018. <https://www.uib.no/sosio/119356/amany-selim-being-activist-and-becoming-refugee-conflicting-subjectivities>
84. Sha, Heila 2021. "Migrant networks as social capital: the social infrastructure of migration." MIDEQ. <https://www.mideq.org/en/resources-index-page/migrant-networks-social-capital-social-infrastructure-migration>
85. Shapoatov, Sayfiddin 2004. *THE TAJIK CIVIL WAR: 1992-1997*. Master's thesis. Middle East Technical University.
86. Siniavskaitė Edita and Daiva Andriušaitienė 2015. *Lietuvos jaunimo migracinių nuostatų tyrimas*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas <https://doi.org/10.3846/mla.2015.749>
87. Skučienė, Daiva, Žygimantas Poškus, and Beatričė Kazakevičiūtė 2022. *Imigrantų iš Ukrainos ir Baltarusijos socialinė integracija Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus Universitetas <https://doi.org/10.15388/STEPP.2022.45>

88. Solnyškinienė Jolanta, Rūta Adamonienė 2017. *Migracijos procesus formuojančių veiksnių Lietuvoje vertinimas*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas <https://hdl.handle.net/20.500.12259/90724>
89. Spencer, Sarah, Katharine Charsley 2021. “Reframing ‘integration’: acknowledging and addressing five core critiques”. In: *Comparative Migration Studies* 9, no. 18. <https://doi.org/10.1186/s40878-021-00226-4>
90. Stefanovic, Djordje, Neophytos Loizides, and Samantha Parsons 2014. “Home is where the heart is? Forced migration and voluntary return in Turkey’s Kurdish regions” In: *Journal of Refugee Studies* 28, no. 2:276-296. <https://doi.org/10.1093/jrs/feu029>
91. Tadžikistano Baltijos kultūros centras (oficialus puslapis) (n.d.) <https://lt.tbcc.lt/>
92. The World Bank 2015. “Tajikistan: A Moderate Slowdown in Economic Growth Coupled With a Sharp Decline in Household Purchasing Power” <https://www.worldbank.org/en/country/tajikistan/publication/economic-update-fall-2015>
93. Thorlindsson, Thorolfur, and Jón Gunnar Bernburg. 2004. “Durkheim’s Theory of Social Order and Deviance: A Multi-Level Test.” In: *European Sociological Review* 20, no. 4: 271–85. <http://www.jstor.org/stable/3559561>
94. Transparency International 2024. “2023 Corruption Perceptions Index Reveals How Eastern Europe & Central Asia Grapple With Corruption Amidst Autocracy And Weak Justice Systems” <https://www.transparency.org/en/press/2023-corruption-perceptions-index-reveals-how-eastern-europe-central-asia-grapple-with-corruption-amidst-autocracy-and-weak-justice-systems>
95. Ubaidulloev, Zubaidullo. 2014. “Afghanistan-Tajikistan Relations: Past and Present.” In: *Asia-Pacific Review* 21, no. 1: 120–36. <https://doi.org/10.1080/13439006.2014.921966>
96. UNDP Arab States 2022. “Social Cohesion: An overview of host community-refugee dynamics in the 3RP context“ <https://www.undp.org/arab-states/publications/social-cohesion-overview-host-community-refugee-dynamics-3rp-context>
97. United Nations High Commissioner for Refugees. (2014). *Integration of refugees in Lithuania: Participation and Empowerment* <https://www.refworld.org/pdfid/58a486e34.pdf>.
98. Žibas, Karolis 2009. „Tarptautinė migracija Lietuvoje: problematika ir sąvokos“ In: *Etniškumo studijos*, no. 2: 7-16. <https://www.lituanistika.lt/content/23792>
99. Žibas, Karolis and Vija Platačiūtė 2014. „Migrantų integracija ir migracijos tinklai Lietuvoje: nuo teorinių veiksnių iki empirinių duomenų“ In: *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*. Vilnius : *Versus Aureus*, 2014, no. 2: 7-22. <https://www.vdu.lt/cris/entities/publication/2c946e6c-bcb8-4327-957d-2c9a4c8a2f0b>

100. Žibas, Karolis, Vija Platačiūtė, 2017. „Migrantų ir pabėgėlių integracijos politikos bei procesų vertinimas“ In: Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos 2017, no. 24: 9-24.
<https://www.lituanistika.lt/content/70144>

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Migraciją skatinantys faktoriai, remiantis „stūmimo-traukos“ modeliu (parengta tyrimo autorės, remiantis Siniavskaitės ir Andriušaitienės darbu, 2015):

Migraciją skatinantys faktoriai	
Stūmimo veiksniai (<i>push</i>)	Traukos veiksniai (<i>pull</i>)
Karas arba ginkluoti konfliktai;	Religinė tolerancija;
Skurdas;	Didesnės pajamos;
Ypač bloga politinė situacija;	Politinis stabilumas;
Didelis nedarbas ir menkas užimtumas;	Geresni darbo pasiūlymai;
Mažas atlyginimas;	Mažesni mokesčiai;
Sudėtingos materialinės ir socialinės gyvenimo sąlygos.	Geresnės gydymo, mokymosi sąlygos.

Priedas Nr. 2. Interviu klausimai teisininkams

Bendra informacija:

- Trumpai papasakokite apie save, savo pareigas, organizaciją kurioje dirbate ir kiek laiko joje dirbate?
- Kokios yra jūsų pagrindinės funkcijos jūsų darbo pozicijoje?
- Kiek šiuo metu jums tenka dirbti su migrantais iš Tadžikistano?

Darbas su migrantais iš Tadžikistano:

- Ar daug į jus kreipiasi migrantai iš Tadžikistano? Kokiais klausimais jie dažniausiai į jus kreipiasi?
- Kiek iš tų tadžikų, kurie į jus kreipiasi, kreipiasi dėl klausimų, susijusių su prieglobsčiu Lietuvoje ir kitais su migracija susijusiais klausimais?
- Ar teko pastebėti kurį nors laikotarpį, kai tų prašymų dėl prieglobsčio padaugėjo? Jei taip, kaip manote, kokia gali būti to priežastis?
- Ar dirbant su migrantų iš Tadžikistano bylomis, susiduriate su kokiais nors iššūkiais? Jei taip, tai kokiais?
- Dėl kokių dažniausiai priežasčių migrantai iš Tadžikistano prašosi prieglobsčio? Kokią jų dalį sudaro politiniai migrantai? (*priklausę kuriai nors opozicinei partijai; turėję artimų asmenų, kurie joms priklausė ir pan.*)
- Su kokiais iššūkiais jūsų manymu susiduria politiniai migrantai iš Tadžikistano šiose srityse:
  - teikdami prašymus dėl prieglobsčio Lietuvoje (*pvz.: įrodinėdami savo turimą pažeidžiamumą*);
  - gyvendami Lietuvoje kaip prieglobsčio prašytojai (*kokiose srityse kyla šios problemos, ar jos yra pasikartojančios*), o vėliau jau ir gavę prieglobstį;
  - palaikydami ryšį su Tadžikistane likusiais artimaisiais (*giminaičiais, bendražygiais ir pan.*)
- Kaip manote, kokią įtaką turi politinių migrantų iš Tadžikistano byloms ir jų prašymams dėl prieglobsčio vis didėjantis darbo migrantų skaičius iš Centrinės Azijos valstybių Lietuvoje? O jų saugumui?
- Kaip manote, ar tai turės įtakos ateityje?
- Galbūt turite papildomų komentarų, kurie būtų tinkami ir naudingi šiam tyrimui?

Priedas Nr. 3. Interviu klausimai socialiniams darbuotojams

Bendra informacija:

- Trumpai papasakokite apie save, savo pareigas, organizaciją kurioje dirbate ir kiek laiko joje dirbate?
- Kokios yra jūsų pagrindinės funkcijos jūsų darbo pozicijoje?
- Kokią pagalbą jūs kaip socialinis darbuotojas suteikiate migrantams?

Darbas su migrantais iš Tadžikistano:

- Kiek šiuo metu jums tenka dirbti arba yra tekę dirbti su migrantais iš Tadžikistano? Su kokio teisinio statuso migrantais iš Tadžikistano jūs dirbate?
- Kiek iš jų yra tie, kurie yra politiniai migrantai iš Tadžikistano? (*priklausę kuriai nors opozicinei partijai; turėję artimų asmenų, kurie joms priklausė ir pan.*) Ar jie atvirai jums pasakoja apie savo gyvenimą Tadžikistane?
- Su kokiais iššūkiais jūs susiduriate, dirbant su šiais migrantais?
- Kaip šiuos iššūkius jūs bandote spręsti?

Integracija Lietuvoje

- Papasakokite plačiau, kaip remiantis jūsų darbine patirtimi, sekasi migrantams iš Tadžikistano šiose srityse:
  - užimtumas ir švietimas (*vaikų ir suaugusiųjų*),
  - apgyvendinimas,
  - lietuvių kalbos mokymasis,
  - sveikatos sritis
  - socializacija;
- Kurioje srityje jiems yra labiausiai reikalinga jūsų pagalba? Ar šios jų problemos yra pasikartojančios?
- Kaip patys tadžikai yra įsitraukę į šių savo problemų sprendimą? Ar juntamas jų įsitraukimas vykdant integracijos programą?
- Papasakokite apie vyrų ir moterų iš Tadžikistano įsitraukimą į bendradarbiavimą su jumis? Ar jis yra vienodas, ar skiriasi? Jei taip, tai kuriose srityse yra juntamas didesnis vienos konkrečios lyties įsitraukimas?
- Kas jūsų manymu yra sėkminga integracija Lietuvoje?
- Pagal jūsų darbinę patirtį, kaip manote, kaip sekasi migrantam iš Tadžikistano integruotis Lietuvoje?
- Kaip būtų galima pagerinti jų integracijos procesą Lietuvoje?
- Galbūt turite papildomų komentarų, kurie būtų tinkami ir naudingi šiam tyrimui?

Priedas Nr. 4. Interviu klausimai tadžikams

Bendra informacija:

- Trumpai papasakokite apie save, kiek laiko jau gyvenate Lietuvoje, ką šiuo metu veikiate?

Gyvenimas Tadžikistane:

- Ar galite pasidalinti apie savo gyvenimą Tadžikistane? Ar namuose kalbėjote rusų ar tadžikų kalba?
- Ar esate musulmonas? Ar religija yra svarbi jūsų gyvenime?
- Ar jūs buvote politiškai aktyvus Tadžikistane? Kokiai partijai priklausėte, ką joje veikėte?
- Kokios buvo pagrindinės priežastys, lėmusios jūsų sprendimą palikti Tadžikistaną?
- Ar galėtumėte papasakoti apie kokius nors incidentus, kurie privertė baimintis dėl savo ar šeimos narių saugumo?
- Kaip reagavo jūsų šeimos nariai į tai, kad jūs išvykstate iš Tadžikistano?
- Ar iš karto nusprendėte išvykti į Lietuvą? Ar galite papasakoti apie savo kelią iš Tadžikistano į Lietuvą?

Integracija Lietuvoje

- Kodėl nusprendėte prašytis prieglobsčio Lietuvoje?
- Kokia buvo jūsų pirminė patirtis atvykus į Lietuvą? Ar turėjote kokių nors įsitikinimų prieš atvykdami į Lietuvą?
- Kaip jums sekėsi prisitaikyti prie įvairių skirtumų Lietuvoje? Kokių problemų teko patirti?
- Gal galite pasidalinti kokiomis nors istorijomis, kuomet atsiskleidė tie skirtumai?
- Ar yra tekę susidurti su kokiomis nors diskriminacijos formomis Lietuvoje?
- Su kokiais didžiausiais sunkumais susidūrėte gyvenant Lietuvoje?
- Ar galite papasakoti apie taip, kaip sekasi palaikyti ryšį su savo kultūra ir bendruomene gyvenant Lietuvoje?
- Ar bendraujate su kitais tadžikais Lietuvoje? Ar vis dar priklausote partijai?
- Ar bendraujate su lietuviais ar kitais migrantais Lietuvoje? Kaip sekasi tai daryti?
- Ar jums yra svarbu integruotis Lietuvoje? Kas jūsų manymu yra sėkminga integracija Lietuvoje?
- Ar šiuo metu jaučiatės saugūs gyvendami Lietuvoje? Ar patinka gyventi Lietuvoje?
- Kaip jūs jaučiatės po įvykių Maskvoje?
- Gal turite dar kokių nors komentarų ar istorijų, kuriomis norėtumėte pasidalinti?

Pavydytė, Viktorija. Political Migrants from Tajikistan and their Migration and Integration Experiences in Lithuania: master's thesis / Viktorija Pavydytė, student of Modern Asian Studies; academic advisor Assoc. Prof. Dr. Kristina Garalytė, consultant Jun. Asist. Fabio Belafatti; Vilnius University. Institute of Asian and Transcultural Studies. – Vilnius, 2024. – 62 p.

Tajikistan, migrants, *push-pull* model, migration network theory, refugees, Lithuania, integration

The master's thesis examines the migration and integration experiences of political migrants from Tajikistan in Lithuania. The aim of the study is, based on the *push-pull* and migration network theories, as well as semi-structured interviews with Tajik political migrants and NGO workers, to explore the main factors motivating Tajiks' migration to Lithuania and how their integration in Lithuania unfolds. The objectives of the study are: 1) to review relevant theoretical approaches explaining the factors promoting migration; 2) to analyze the process of immigrants' integration from both theoretical and Lithuanian immigration policy perspectives; 3) to discuss the sociopolitical context of Tajikistan and its significance for people emigrating for political reasons; 4) based on semi-structured interview data, to examine the *push* and *pull* factors of Tajik political migrants and to review the integration process and experiences of this migrant community in Lithuania from the perspective of migration networks. The study conducted 12 interviews with the lawyers and social workers of a selected NGO and with Tajiks in Lithuania who have asylum due to political persecution in their home country. The theoretical basis of the study is the *push-pull* and migration network theories, as they help provide a better understanding of the migration stages, considering the influence of networks and individual decisions. The study showed that the main *push* factor for Tajiks is political persecution in their home country, and the *pull* factors to Lithuania are safety, obtaining asylum, and assistance from the Tajik community. The study highlighted a contradictory evaluation of the Tajik community. While the Tajik community acts as one of the *pull* factors for Tajik migrants to come to Lithuania and as a facilitating factor for their integration in Lithuania, the changing Tajik diaspora due to the arrival of labor migrants creates a sense of insecurity for political migrants, leading to their further isolation, which hinders their integration process in Lithuania. The results of the study would be useful for comparative research on the situation and integration of political migrants, as well as for promoting discussions on the formation of migrant integration policies in Lithuania and the EU.